

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

другого (магістерського) рівня

ЛІНГВАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛАНДШАФТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Виконав:

студент VI курсу, групи ГФ_з-313м

спеціальності 035 – «Філологія»

за ОПП 035.04 – Германські мови та

літератури (переклад включно)

ЛИСАК Юлія Віталіївна

Керівник: *д. філол. н., проф. А.М. Приходько*

Рецензент: *к. філол. наук, доц. Н.П. Гура*

Запоріжжя – 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
 (повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет ЄТІ, гуманітарний факультет
 Кафедра теорії та практики перекладу
 Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) _____
 Спеціальність 035.04 Вімологія
 (код і назва)
 Напрямок підготовки європейські мови та літератури (переклад включно)
 (код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри [Підпис]
 "13" XII 2018 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

Лисак Юлії Віталіївни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Лінгвістична репрезентація ландшафту в англійському художньому дискурсі

керівник проекту (роботи) Триходько Іваномілі Миколайович
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від "31" жовтня 2018 року № 310

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 13 грудня 2018 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи) праці британських та зарубіжних фахівців: M.H. Brandes, J.D. Matkowskaja, E. Brown, Rachel H., Триходько І.В.; Триходько І.В.; Ринарський М.А.,

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) "Мекс" і "дискурс" як ключові поняття комунікативної лінгвістики; композиційно-модельова форма та її види; морфологічне аранжування КМФ "ландшафт"; моральна та темпоральна сітка; синтаксичне аранжування, Пондічук Т.П.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Рис. 1. Мекс та його складники; рис. 1, 2. Усталена шестерня комунікативної моделі; рис. 1. Використання зовн. модальності в складі КМФ "ландшафт"; рис. 2, 2. Форми різних часів форм у складі КМФ "ландшафт"; т. 2, 3 Форми форм минулого часу у чл. КМФ "л."; т. 2, 4. Категорія використання синтаксичних конструкцій; т. 2, 5. речення в комп. у складі речень у складі КМФ "л."

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Тришкідько А. М. професор		
II	Тришкідько А. М. професор		
III	Мурован С. М.		
Нормокон.	Пігорна А. Б., доц.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вибір теми дипломної роботи	березень 2018	виконано
2.	Вибір теми завдання на дипломну роботу	13 березня 2018	виконано
3.	Складання календарного плану вик. роботи	15 березня 2018	виконано
4.	Зустріч матеріалу на написання 1 та 2 розділів	15 березня 10 год	вик.
5.	Підготовка розділу 4	10 травня - 20 травня	виконано
6.	Підготовка розділу 2	20 травня - 15 липня	вик.
7.	Підготовка розділу 3	15 липня - 30 липня	вик.
8.	Написання вступу та загальних висновків	1-3 грудня 2018	виконано
9.	Оформлення дипломної роботи	3-10 грудня	виконано
10.	Рецензування дипломної роботи	10-12 грудня	виконано
11.	Захист дипломної роботи	19 грудня	виконано

Студент

 (підпис)

 Мисак Ю. В.
 (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

 (підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ДР: 107 с., 72 джерела.

Об'єкт – феномен «ландшафт» як один із представників системи композиційно-мовленневих форм.

Мета – з'ясування алгоритму вербальної реперезнтації ландшафту в сучасному англomовному художньому дискурсі.

Матеріалом слугують композиційно-мовленневі форми «ландшафт», відібрані з роману англійської письменниці кінця XVIII – початку XIX ст. Емілі Бронте «Wuthering Heights», загалом було дібрано 115 текстових фрагментів.

У першому розділі дипломної роботи розглянуто підходи до вивчення таких понять як «текст» і «дискурс», їх характеристики та особливості. Також проаналізовано поняття «композиційно-мовленнева форма» та розглянуто її види. У другому розділі роботи розглянуто морфологічне та синтаксичне аранжування композиційно-мовленневої форми «ландшафт». Наведені модальна та темпоральна сітки, проаналізовано прості та складні синтаксичні конструкції. У третьому розділі розглянуто потенційні небезпеки, що можуть виникнути на робочому місці, шляхи їх уникнення, дії у випадку надзвичайної ситуації. Додатки містять копію тез наукової конференції. У загальних висновках подано основні теоретичні та практичні результати дипломної роботи, визначено алгоритм вербальної репрезентації ландшафту в сучасному англomовному художньому дискурсі.

ТЕКСТ, ДИСКУРС, КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЕВА ФОРМА, ЛАНДШАФТ, МОДАЛЬНА СІТКА, ТЕМПОРАЛЬНА СІТКА, СИНТАКСИЧНА КОНСТРУКЦІЯ.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

КМФ – композиційно-мовленнєва форма

ССР – складносурядне речення

СПР – складнопідрядне речення

СПК – сурядно-підрядний комплекс

ЗМІСТ

Завдання на роботу	
Реферат	
Перелік скорочень	
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КМФ У ЛІНГВІСТИЦІ ТЕКСТУ Й ДИСКУРСУ.....	10
1.1. Текст і дискурс як ключові поняття комунікативної лінгвістики.....	10
1.2. Композиційно-мовленнєва форма та її види	23
РОЗДІЛ 2. ІНТРАТЕКСТОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КМФ «ЛАНДШАФТ» У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	34
2.1. Морфологічне аранжування КМФ «ландшафт»	34
2.1.1. Модальна сітка	34
2.1.2. Темпоральна сітка	42
2.2. Синтаксичне аранжування КМФ «ландшафт».....	51
2.2.1. Прості синтаксичні конструкції.....	53
2.2.2. Складні синтаксичні конструкції.....	58
РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	70
3.1. Аналіз потенційних небезпек	70
3.2. Заходи по забезпеченню безпеки	72
3.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці.....	76
3.4. Заходи з пожежної безпеки	82
3.5. Заходи по забезпеченню безпеки при впливі електромагнітного імпульсу на елементи виробництва	84
ВИСНОВКИ.....	90
SUMMARY.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	103
Додаток А. Копія тез доповіді на науковій конференції «Тиждень науки- 2018».....	103

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці одним із основних напрямків дослідження є така галузь мовознавства, як когнітивна лінгвістика, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, переробки й використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду. Текст і дискурс виступають важливими об'єктами дослідження у мовознавців, але існує ще один важливий елемент – «надфразова єдність», що разом з попередніми двома поняттями утворює зв'язний ланцюжок у лінгвістичній науці. «Надфразова єдність» є найменш дослідженою ланкою, особливо той її різновид, що ввійшов до наукового обігу під назвою «композиційно-мовленнєва форма» (КМФ).

«Композиційно-мовленнєві форми – це складні функціональні текстово-мовленнєві єдності, що структурують думку, впорядковують її розвиток і забезпечують їй цілісність та завершеність» [Брандес 2004, с. 75]. Композиційно-мовленнєві форми можуть бути представлені у вигляді опису, повідомлення або роздуму. При аналізі КМФ більшість вчених залучають й інші гуманітарні науки, не лише мовознавство, що дозволяє більш глибоко вникнути у суть досліджуваних об'єктів, таких як текст, дискурс та їх похідні.

Проблемою вивчення та аналізу тексту та дискурсу займалися Л. В. Щерба [1974], Л. Р. Зіндер [1982], І. Р. Гальперін [1981], Л. Г. Бабенко [2005], А. М. Приходько [2008], В. А. Кухаренко [1988], П. Серіо [1999], Р. Барт [1987], М. Stubbs [1983], М. Фуко [2003], Ю. Хабермас [1996] та ін. Проблеми композиційно-мовленнєвих форм художнього тексту висвітлені у працях Н. В. Безсмертної [1972], М. П. Брандес [1990], А. Н. Васильєва [1978], Т. І. Сільман [1969], М. Н. Кожина [1983], В. В. Одинцова [1980] Л. С. Піхтовнікової [1992], E. Riesel, E. Schendels [1975] та ін.

Таким чином, **актуальність** роботи зумовлена зростанням ролі художньої комунікації в сучасному суспільстві, що зумовлює підвищену увагу до механізмів творення й сприйняття текстів і їх фрагментів як конститутивних одиниць дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими темами. Роботу, тема якої затверджена наказом ректора № 310 від 31.10.2018, виконано в межах ініціативної наукової теми № 61118 кафедри теорії та практики перекладу ЗНТУ «Система й структура германських мов у когнітивно-комунікативній парадигмі знання».

Метою роботи є з'ясування алгоритму вербальної реперезнтації ландшафту в сучасному англomовному художньому дискурсі.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких **завдань**:

- узагальнити основні теоретичні засади вивчення заявленого об'єкта і пов'язаних з ним ключових понять;

- розглянути особливості морфологічного аранжування КМФ «ландшафт»;

- описати шляхи і способи синтаксичного аранжування КМФ «ландшафт».

Об'єктом нашої роботи є феномен «ландшафт» як один із представників системи композиційно-мовленнєвих форм.

Предметом дослідження є граматичне аранжування КМФ «ландшафт» у сучасному англomовному художньому дискурсі

Матеріалом дослідження слугують композиційно-мовленнєві форми, відібрані з роману Емілі Бронте «Wuthering Heights», із якого шляхом суцільної вибірки було дібрано 115 текстових фрагментів, що містять КМФ «ландшафт».

Наукова новизна полягає у тому, що було вперше досліджено особливості граматичного аранжування, категорію модальності й темпоральності на предмет аранжування ними композиційно-мовленнєвих форм «ландшафт» у англomовному художньому дискурсі.

Методи роботи: метод суцільної вибірки, метод побудови сітки, порівняльний аналіз.

Робота має **практичне значення**, оскільки її результати можуть бути застосовані при читанні курсу мовознавства, у спецкурсах для фахівців відповідного профілю.

Апробація: участь у науковій конференції «Тиждень науки 2018» – тези «Композиційно-мовленнєві форми в лінгвістиці тексту».

Структура: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (72 найменування). Загальний обсяг роботи – 107 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ
КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ
У ЛІНГВІСТИЦІ ТЕКСТУ Й ДИСКУРСУ

1.1. Текст і дискурс як ключові поняття комунікативної лінгвістики

Основним напрямом дослідження у сучасній лінгвістиці є когнітивний підхід. Від англійської *cognition* – «знання, пізнання», «пізнавальна здатність». Тому, в основі цього підходу лежить пізнання людини через мову, оскільки мова вважається важливою частиною людської пізнавальної діяльності. Дослідниця О. О. Селіванова визначає когнітивну лінгвістику, як галузь мовознавства, у якій мова – це засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань. А її ціллю є дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду. Мова є об'єктом когнітивної лінгвістики, оскільки вона займає чільне місце у когнітивних структурах і процесах свідомості, а предметом є «співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією» [Селіванова 2008, с. 365]. Когнітивна лінгвістика сприймає мову як складову когнітивних здібностей людини в цілому, тому, особливий інтерес для когнітивної лінгвістики представляють такі питання як структурні характеристики класифікації природних мов (такі як прототипність, систематична полісемія, когнітивні моделі, психічні образи та метафори); функціональні принципи лінгвістичної організації (такі як іконічність та природність); концептуальний інтерфейс між синтаксисом та семантикою (над чим працює пізнавальна та конструктивна граматики); емпіричні і прагматичні передумови розвитку мовлення; зв'язок між мовою та думкою, включаючи питання про релятивізм і концептуальні універсалиї [Geeraerts 1995].

Хоча мова і є пізнавальним знаряддям для кожного індивіда, вона не є лише внутрішньою здатністю людини. Кожна мова має свою систему категоризації і концептуалізації світу, і, коли людина вивчає мову, то вона отримує вже існуючий спосіб світосприйняття, який склався протягом історичного розвитку і, таким чином, закладений у тій, чи іншій мові. Отже, у мовознавстві когнітивна наукова парадигма спрямована на отримання, зберігання, обробку, перетворення й використання знань через мову. Когнітивна парадигма сформувалася на підставі когнітивної науки – «науки про знання та пізнання, про результати сприйняття світу й предметно-пізнавальної діяльності людей, накопичені у вигляді осмислених і приведених у систему даних, певним чином репрезентованих у нашій свідомості, які становлять основу ментальних, або когнітивних, процесів» [Кубрякова 1994, с. 341]. На сучасному етапі розвитку теорії тексту він постає як складний лінгвістичний об'єкт, безпосередньо пов'язаний з людиною, з її мовленнєвою та немовленнєвою діяльністю, з мисленням і свідомістю. Текст являє собою складний комунікативний механізм, який грає важливу роль у передачі інформації адресанта і її сприйняття та розуміння адресатом.

При дослідницькому аналізі на сучасному етапі більшість вчених залучають й інші гуманітарні науки, не лише мовознавство. Що дозволяє більш глибоко вникнути у суть досліджуваних об'єктів, таких як текст, дискурс та їх похідні. У цьому розділі ми розглянемо такі поняття, як текст та дискурс, їх тлумачення з точки зору різних вчених.

На сьогоднішній день лінгвістика – це багатогалузева й багатоаспектна наука, що має важливе теоретичне й практичне значення. Вона вивчає мову як феномен людства, розвиваються нові аспекти дослідження, теорії, наукові школи, тощо. Лінгвістика пов'язана з такими науками, як герменевтика, риторика, текстологія, що спричинило розвиток й інших наук – когнітивної та комунікативної лінгвістики, функціональної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвістики тексту.

Текст – це багатоаспектне поняття, не існує єдиного чіткого визначення, різні вчені трактують його по-своєму, опираючись на власну точку зору та досвід. Текстом вважають інформаційний простір, мовленнєвий твір, знакову послідовність тощо. Основними властивостями тексту є зв'язність і цілісність, тому він виступає як комунікативна одиниця, об'єднана за смислом послідовність знакових одиниць. Лінгвістика тексту як наука ще розвивається, але дослідження проведені у нас і за кордоном вже дали відчутні результати, які можуть бути покладені в основу подальшого дослідження й розробки основних характеристик загальної лінгвістики тексту.

В різні періоди проблемою вивченням та аналізу тексту займалися такі вчені, як Л. В. Щерба [1974], Л. Р. Зіндер [1982], І. Р. Гальперін [1981], Л. Г. Бабенко [2005], В. А. Кухаренко [1988] та ін. Саме поняття «текст» існує давно, але в термінологічному розумінні вживається відносно недавно. Теоретичне вивчення тексту почалося у другій половині ХХ століття і пов'язане з дослідженнями лінгвістики, прагматики, семантики, семіотики, герменевтики, психології тощо. Різноманітність тлумачень тексту обумовлена його складністю, можливістю по-різному його розглядати й інтерпретувати, що, в свою чергу, унеможливорює вирішення проблеми створення текстової типології. До сьогоденного дня не існує їх єдиної багатоаспектної класифікації. Так, О. А. Ворожбитова зазначає, що у мовознавстві налічується понад триста визначень тексту [Ворожбитова 2005, с. 214].

Текст є продуктом мовленнєво-розумової діяльності індивіда, він може бути як усним, так і письмовим. Текст забезпечує необхідні умови комунікації, правильна побудова тексту характеризується «зовнішньою зв'язністю, внутрішньою побудовою, можливістю своєчасного сприйняття» [Ярцева 2002, с. 55]. І. Р. Гальперін у книзі «Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження» визначає текст як «Мовний акт або ряд пов'язаних мовних актів, здійснюваних індивідом в певній ситуації, являють собою текст (усний

чи письмовий)» [Гальперин 2006, с. 52]. На думку Хеллідея, текст – «основна одиниця (fundamental unit) семантики і її не можна визначити як свого роду надпропозицію» [Parret 1974, с. 101]. Уточнюючи це занадто загальне визначення, Хеллідей приходить до думки, що текст являє собою актуалізацію потенційного (actualized potential) [Parret 1974, с. 86]. А. Ж. Греймас підходить до проблеми тексту з позицій породжує семантики. Для нього дискурс – це єдність, яка розщеплюється на вислови і не є результатом їх зчеплення (concatination) [Parret 1974, с. 56]. Зближуючи поняття тексту і стилю, вчений П. Гіро вважає, що текст являє собою структуру, замкнуте організоване ціле, в рамках якого знаки утворюють систему відносин, що визначають стилістичні ефекти цих знаків [Гіро 1980, с. 142].

Текст є багатограним поняттям, можна виділити в ньому деякі провідні ознаки. Згідно з І. Р. Гальперінім будь-який текст – це твір мовознавчого процесу, який у загальному виді представляє собою письмовий документ літературно оформлений відповідно до типу цього документа та володіє завершеністю. Він має назву, або заголовок і складається з надфразових єдностей, що об'єднані різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, що має певну цілеспрямованість і прагматичну установку. На відміну від усного мовлення, яке може бути спонтанним, непослідовним та неорганізованим і спрямоване на слухове сприйняття, письмовий текст має чіткі параметри. І. Р. Гальперін вказує на те, що текст може перебувати у стані руху та у стані спокою. Усне мовлення – це рух, процес, що надає йому ознаки нестабільності, навіть якщо воно зафіксоване на папері або манітній стрічці, «воно являє собою лише знятий момент, під час якого з більшою або меншою виразністю виявляються окремі частини висловлювання». Усне мовлення протиставляється письмовому тексту, оскільки останній є стабільним і не може бути спонтанним. Письмовий текст знаходиться у стані спокою, він представлений у вигляді послідовності лексичних і граматичних одиниць, а якщо текст читається, то він переходить

у стан руху. Відбувається перекодування – сигнали коду, розраховані на зорове сприйняття, трансформуються в слухові сигнали, не втрачаючи повністю характеристик першого коду [Гальперін 2006, с. 18-19]. Отже, текст має чимало різноманітних ознак, дослідник Цветан Тодоров розрізняє три основні категорії – параметри, які він відповідно називає вербальний, синтаксичний і семантичний [Todorov 1971, с. 32].

Якщо І. Р. Гальперін більше орієнтується на письмову форму мовлення, то вчений Г. В. Колшанский навпаки. Він вважає за необхідне повернутися до початкового розуміння мови як усної форми спілкування людини, незважаючи на стереотипи, пов'язані з категорією тексту як мовленнєвим продуктом письмового характеру. Вчений визначає текст як основну одиницю спілкування і наголошує, що будь-яка інформативно повноцінна частина спілкування (усного мовлення) являє собою основну комунікативну одиницю, що володіє ознаками оформленості, завершеності і цілісності [Колшанский 1984, с. 122]. Л. В. Щерба вважає цілком природним аналіз тексту, який реалізований як у друкованому, так і в усному вигляді. Вчений наголошує на тому, що мовленнєва діяльність виражена у формі непередготовленої усної комунікації. Автор ототожнює тексти з мовним матеріалом, сутність якого полягає в можливості виокремити «всі мовні величини, якими ми оперуємо у словнику і граматиці» [Щерба 1974, с. 26]. Першою виникає думка, яка потім перетворюється на слово, словосполучення, речення, текст. Таким чином в основі будь-якої комунікативної одиниці лежить процес розуміння та осмислення. Отже, текст треба вивчати як з позиції говоріння, так і розуміння. Як зазначав Л.В. Щерба – «мовний матеріал поза процесами розуміння буде мертвим» [Щерба 1974, с. 26]. Тексти, на думку вченого, – це «сукупність всього, що кажуть і розуміють у певній конкретній ситуації в ту чи іншу епоху життя даної суспільної групи» [Щерба 1974, с. 26].

В. Г. Адмоні вважає, що не можна вважати текст одиницею лише письмового рівня, оскільки усна форма мовлення існувала історично раніше,

а її письмова фіксація виникла набагато пізніше. Незважаючи на те, що завдяки детальній обробці письмової форми мови, включаючи і стилістичну характеристику, створюється більш чітке уявлення про впорядкованість письмового тексту в порівнянні з його усною формою, це лише початкова примітивна картина – більш впорядковані стилістичні та логічні ознаки тексту не мають відношення до його основних властивостей, що проявляються в первинній – усній, сутності мови, і не дає підстав відносити текст як категорію мови лише до письма [Адмони 1994, с. 185]. Вчений вказує на те, що самостійність писемної мови полягає не в його сутності, а є лише ілюзією, виникла частково через обставини матеріального бачення тексту. І незважаючи на всі особливості письмової мови «починаючи від обробленого стенографічного запису і закінчуючи мовою художньої літератури, вони не створюють ні особливого змісту тексту, ні його особливої структури» [Адмони 1994, с. 186]. Отже, текст в рівній мірі має вивчатися з точки зору і письмого, і усного мовлення.

Питання співвідношення усного і писемного мовлення є фундаментальним у лінгвістиці. В. Гумбольдт дотримується думки, що між мовою і письмом існує постійний зв'язок. Для нього висновок про первинність усної комунікації є очевидним, тому що «мовні знаки – це завжди звуки» [Гумбольдт 1984, с. 302]. Такий погляд видатного вченого лежить в основі дослідження фундаментального питання щодо співвідношення усного та письмово мовлення. Такої думки притримуються і представники різноманітних напрямків сучасного мовознавства. Так, вчений Л.Р. Зіндер стверджує, що письмове мовлення є фікцією. «Реальним мовлення стає лише тоді, коли здійснюється акт комунікації, наприклад, під час читання тексту» [Зиндер 1982, с. 21]. Дослідниця Н. П. Поліщук вважає текст вищою комунікативною одиницею, яка містить комунікативний і прагматичний аспекти, тому треба аналізувати умови, які б сприяли створенню та розуміння тексту [Поліщук 2007, с. 89]. Вона називає текст «ідеальною комунікативною одиницею, яка прагне до смислової замкнутості,

констатуючою ознакою якої, проте, є зв'язність, яка виявляється кожного разу в інших параметрах, на різних рівнях тексту і у різній сукупності частих зв'язків» [Поліщук 2007, с. 94].

З лінгвістикою тексту нерозривно пов'язане вчення про дискурс (франц. *discourse* – мовлення). Інколи поняття текст і дискурс співвідносять як лінгвістику мови і лінгвістику мовлення, отже, вони відмінні, але не протилежні одне одному. Також їх співвідносять як усність і писемність, текст являється предикативною одиницею, а дискурс – це мовленнєвий акт або дія. Вивчення дискурсу присвячена велика кількість праць, різні вчені у всі часи відстоювали свою думку щодо поняття дискурс, і їх трактування настільки відмінні, що саме поняття могло б втратити свій термінологічний статус. «Дискурс» іноді протиставляється «тексту», під текстом розуміються фактична письмова чи мовленнєва інформація, а дискурс означає весь акт спілкування, пов'язаний з продукуванням і розумінням, і це не завжди цілком усне мовлення. Тому, при дослідженні дискурсу доречно залучити такі змістові компоненти як контекст, додаткова загальна інформація або певні знання, які лежать в основі комунікації між мовцем та слухачем [Bloor 2013].

Вчений Р. Барт під дискурсом розуміє сукупність пропозицій, він визначає дискурс як одне велике речення, складові одиниці якого не обов'язково є самі речення, а речення є, відповідно, невеликий дискурс [Барт 1987, с. 387]. Так, М. Стабс виділяє такі три основні ознаки дискурсу: формальну (одиниця, яка за своїм об'ємом є більшою від речення), змістову (використання мови в соціальному контексті), організаційну (дискурс – інтерактивний феномен) [Stubbs 1983]. Через відсутність єдиної думки в інтерпретації поняття дискурс, П. Серіо узагальнив існуючі підходи до проблеми і виділив вісім значень даного терміна:

- 1) бесіда;
- 2) одиниця, більша від фрази;
- 3) використання одиниць мови в мовленні;
- 4) еквівалент поняття «мовлення», будь-яке конкретне висловлювання;

5) вплив висловлення на адресата з урахуванням комунікативної ситуації;

6) мовлення з позицій мовця, протилежність розповіді;

7) система обмежень, що зумовлюються певною соціальною чи ідеологічною позицією і накладаються на необмежену кількість висловлень;

8) теоретичний конструкт, призначений для аналізу продукування тексту [Серио 1999, с. 26-27].

Також, вчений вважає, що основною метою дискуривного аналізу є зведення до позиційної єдності великої кількості висловлювань, де головним є ставлення до місця акту висловлювання, і які стають єдиним цілим завдяки своєму співвідношенню, порядку та функціонуванню, тому, являють собою те, що отримало назву «дискурсні формації» [Серио 2001, с. 552].

Цікаву точку зору на цей феномен мають В. Г. Костомаров і Н. Д. Бурвикова, вони протиставляють «дискурсію» (процес розгортання тексту в свідомості адресата) і «дискурс» (результат сприйняття тексту, коли смисл, що сприймається адресатом, співпадає із задумом мовця) [Костомаров/Бурвикова 1996, с. 7-12]. При спілкуванні відбувається обмін думками, таким чином, метою будь-якої комунікативної одиниці має бути донесення смислу думки адресанта, в її правильному, чіткому трактуванні та сприйнятті в такому вигляді, якою її подає сам автор. Лише в цьому випадку акт мовленнєвої комунікації буде повноцінним, якщо між співрозмовниками буде встановлене розуміння.

Розглянемо ще деякі випадки вживання терміна «дискурс», що пов'язані з різними національними традиціями і внесками конкретних дослідників. Найяскравішими прикладами є три основні класи вживання терміну.

Перший пов'язаний з ім'ям американського лінгвіста З. Харріса, уперше використав дискурс як лінгвістичний термін було у 1952 році у назві своєї статті. Приблизно лише двома десятиліттями пізніше цей термін знайшов своє застосування у повній мірі. Вчені-лінгвісти вивчали дискурс як

«мову, діалог, текст», тобто надфразна єдність, що приймає участь у комунікативній ситуації, тобто спілкуванні. Вони вважали, що дискурс повинен розглядати закономірності руху інформації в рамках комунікаційної ситуації. Дискурс і текст протиставлялися один одному, як динамічне статичному. Саме таким було розуміння дискурсу в англомовній традиції.

Другий випадок пов'язаний з французькими структуралістами і постструктуралістами, насамперед, з М. Фуко, який вважається родоначальником дискурсного аналізу, хоча вагомий внесок у вивчення дискурсу належить також його послідовникам А. Греймасу, Ж. Дерріді, М. Пеше та ін. Також на формування французької школи аналізу дискурсу 1970-х років істотно вплинула публікація французького перекладу згаданої роботи З. Харріса (1952). Ці вчені вказували на те, що немає єдиного визначення поняття дискурс, що як у французькому, так і в англосаксонському варіантах існує багато відмінностей у трактуванні цього терміна. М. Фуко і його однодумці вбачали особливість дискурсу в тому, що він, так би мовити, подається після мови, але до висловлення, тобто знаходиться по ту сторону мови, але по цей бік висловлювання. Саме М. Фуко ввів поняття «дискурсивні формації», тобто «безліч висловлювань, що належать одній системі». Вчений зазначав, що існує певний набір правил, завдяки яким формується дискурс як велика кількість сформульованих мовних послідовностей. Ці правила визначають розташування предметів, позиції суб'єкта, які можуть бути охоплені дискурсом, поняття, які в ньому вживаються і стратегії, які його формують. Представники цього напрямку вважали, що дискурс прирівнюється стилю, тобто формує характерний стиль та індивідуальну мову (мова Пушкіна, дискурс Достоевського, політичний дискурс, дискурс юриста). У цьому розумінні дискурс відображає своєрідність об'єкта соціальної дії [Фуко 2003, с. 67].

Третій випадок вживання терміну «дискурс» пов'язаний з іменем німецького філософа і соціолога Ю. Хабермаса. Вчений визначав дискурс як особливий ідеальний вид спілкування, що здійснюється з максимально

можливим відстороненням від соціальної реальності, і має на меті критичне обговорення та обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації [Хабермас 1996, с. 91]. Мова знову ж таки йде про співвіднесення дискурсу з дискусією. Поняття «дискурс», як і в сучасній лінгвістиці, близький до поняття «текст», але перше носе динамічний характер мовного спілкування, а останнє сприймається як статичний об'єкт, тобто результат мовної діяльності. В деяких випадках дискурс виступає поєднанням одночасно обох компонентів: динамічного процесу мовленнєвого акту у його соціальному контексті, та його результат (текст).

Узагальнюючи численні дослідження даного питання, можна виділити три основні визначення поняття «дискурс»:

- цілісний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами;
- текст, узятий в подієвому аспекті;
- мова, розглянута як цілеспрямована соціальна дія.

«Дискурс – це мовлення, занурене в життя» [Лингвистический энциклопедический словарь 1990, с. 136].

Отже, надфразова єдність може знаходитися як у динамічному, так і статичному стані (може бути представлена у вигляді тексту або дискурсу), але так чи інакше вона приймає участь у комунікативному процесі, тобто передає певну закодовану за допомогою мовних знаків інформацію. Виходячи з викладеного, стає зрозуміло, що «дискурс» і «текст» – це тісно взаємопов'язані лінгвістичні поняття, до вивчення яких існує безліч підходів у вітчизняному й зарубіжному мовознавстві. Розглянемо деякі особливості свіввідношення цих понять.

Дослідниця В. Чернявська виділяє два аспекти стосовно дискурсу. В першому випадку дискурс – це конкретний комунікативний процес, здійснюється в певному когнітивно і типологічно обумовленому комунікативному просторі та фіксується як в усній, так і в письмовій формі. В іншому – дискурс – це сукупність текстів, які мають подібну тематику, а у

розкритті змісту дискурсу провідну роль грають окремі тексти у взаємодії між собою, тобто мова йде про інтертекстуальність [Чернявская, с. 17].

А. М. Приходько наводить чотири основні моделі тлумачення понять «дискурсу» і «тексту». Він вказує на те, що спочатку треба визначити місце і роль терміна «дискурс» серед суміжних понять. Науковець пропонує розглянути найбільш поширені підходи до виокремлення понять тексту і дискурсу, які є найбільш суперечливими у мовознавстві на сьогоднішній день, з урахуванням таких чинників як «контекст» і «мовлення» [Приходько 2008, с. 35-36].

Модель *дискурс = текст + контекст* формулює співвідношення двох феноменів як лінгвосоціального і суто лінгвального явищ [Kress 1994]. Текст визначається як вербальна презентація («словесний запис») мовленнєвої події, а дискурс – як «текст у подієвому аспекті» («мовлення, занурене в життя», «текст у сукупності з його екстралінгвальними (психологічними, прагматичними, соціокультурними та ін.) факторами», «текст як цілеспрямована соціальна дія», «мова в житті», «мова, присвоєна мовцем»). Приблизником цієї точки зору є Г. Кук, який визначає текст як «мовні форми, що тимчасово й штучно ізольовані від контексту», а контекст – як такий, що поєднує лінгвальні та екстралінгвальні аспекти [Cook 1992, с. 1].

Друга модель *дискурс ≈ текст* обидва явища феномени майже прирівнюються: дискурс – «текст разом з умовами його творення і сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача» [Єрмоленко 2001, с. 221]. В даному випадку ці два поняття пов'язуються між собою як дія і результат: дискурс постає як діяльнісне, динамічне явище, що формує реальне мовлення, а текст виступає його кінцевим результатом, тобто продуктом мовлення, що має завершену й фіксовану форму [Олянич 2004; Правикова 2004]. Як зазначає А. М. Приходько текст і дискурс взаємопов'язані між собою способом їх реалізації: дискурс матеріалізується

в тексті / текстах, а текст постає як «будівельний» матеріал дискурсу [Приходько 2008, с. 35-36].

У третій моделі **дискурс ↔ текст** обидва поняття протиставлені як «актуальність – віртуальність»: дискурс розглядається як реальна мовленнєва подія («мовленнєва діяльність, що протікає у певній сфері», «зв'язний текст, що твориться в мовленні» [Дымарский 1998, с. 19]), а текст не має чіткої прив'язки до реального часу, а є абстрактним ментальним об'єктом, який утілюється в дискурсі. У концепції У. Еко дискурс постає як «еквівалент того, що на рівні вираження є текстом» [Еко 1987, с. 250]. У такому ж загальному вигляді трактує поняття дискурс і М. Фляйшер, визначаючи його як «системний репертуар знаків, а також прийнятих правил і норм, які організують породження й використання цього репертуару» [Fleischer 1993, с. 179].

Остання модель **дискурс = мовлення + текст** представляє протиставлення конструктів як «усної та письмової форм мовлення» [Приходько 2008, с. 35-36]. Над розширенням меж такого підходу працюють І. В. Арнольд [1990], В. В. Богданов [1993] і А. В. Олянич [2004], вони вважають, що поняття «текст» і «мовлення» є специфічними відносно близького їм терміну «дискурс». Дослідник В. В. Жайворонок зазначає, що в дискурсі «лінгвальне тісно переплітається із соціальним, тому дискурсивне мовлення може розглядатися і як соціальна дія, як фактор взаємодії людей і механізмів їхньої діяльності» [Жайворонок 2004, с. 29].

Також, у спеціальній літературі існує велика кількість прикладів інтерпретації термінів «дискурс» і «тескт». М. Фуко співвідносить їх з поняттями «подія» і «серія» [Foucault 1998], які разом утворюють «дискурсивну формацію», а сам дискурс постає як низка односпрямованих текстів, що продукуються за конвенціоналізованими й стандартизованими правилами комунікативної практики у вигляді серій як наслідки попередніх і причини наступних подій. Цю точку зору розділяє Г. Кусе, який іде далі, намагаючись «закільцювати» концепцію М. Фуко, підкреслюючи, що

оскільки в процесі серійного продукування текстів виробляються специфічні правила текстотворення, то й дискурси мають розглядатися як своєрідні парадигми комунікативної поведінки, у межах яких виникають конкретні тексти і текстотипи [Киже 2003, с. 67]. Ю. С. Степанов висловлює думку про «зв'язний і досить довгий текст у його динаміці – дискурс у співвідношенні з людиною, яка утворює текст» [Степанов 1981, с. 325].

А. М. Приходько зазначає, що поняття текст є вужчим від дискурсу, являє собою закриту систему та виражається переважно у письмовій формі. А дискурс – навпаки, є ширшим і при визначенні цього поняття не можна обмежуватися рамками певного окремого формулювання. Тому, найдоречнішим способом визначення понять текст і дискурс дослідник вважає «їх представлення у вигляді гіпо-піперонімічної кореляції «загальне – часткове», у якій текст (часткове) постає конститутивною одиницею дискурсу, а дискурс (загальне) – одиницею вищого рівня абстракції, під дахом якої існує потенційно безкінечна кількість конкретних і реальних текстів» [Приходько 2008, с. 35-36].

Деякі вчені виділяють по декілька підходів до вирішення питання взаємозв'язку понять. Так, І. Руберт наводить три підходи, які на його думку є основними у вирішенні термінологічної проблеми «текст – дискурс»: 1) ототожнення обох понять, 2) повне їх розмежування по параметру «статика об'єкта» (текст) / «динаміка комунікації» (дискурс), 3) включення тексту в поняття дискурсу [Руберт 2001, с. 23]. Ще три інші варіанти співвідношення понять «текст» і «дискурс» наводить В. А. Андреева: 1) текст – спосіб передачі інформації, дискурс – генератор сенсу; 2) дискурс – спосіб передачі інформації, текст – генератор сенсу; 3) дискурс – текст у розвитку [Андреева 2006, с. 24-27].

Отже, тлумачення співвідношення понять «текст» і «дискурс» не обмежується лише кількома моделями. Їх специфіка набагато ширша, і існує чимало аспектів завдяки яким ці поняття набувають нових відтінків. Будь який текст може бути прочитаним і стати таким чином продуктом динамічної

мовленнєвої діяльності, і будь-який комунікативний акт може бути зафіксований на папері у вигляді статичного тексту. В цьому випадку поняття взаємодоповнюють один одного, також може грати роль й індивідуальний фактор, тобто особисті стилістичні засоби автора, який працює над текстом чи промовою. В загальному вигляді в обох випадках, стосовно тексту і дискурсу, мова йде про перетворення того, що з самого початку було думкою / задумом у кінцевий продукт, будь то у вигляді фіксованого письма або у вигляді динамічного мовлення. Згідно з А. М. Приходько, дискурс – це «явище, у якому перехрещуються і взаємодіють фактори комунікативно-філософського, лінгвопрагматичного та лінгвокогнітивного порядку» [Приходько 2008, с. 37].

Розглянувши вище зазначені визначення підходи до вивчення таких понять як «текст» і «дискурс», можна зробити висновок, що ці поняття є ключовими у комунікативній лінгвістиці і являються основою комунікації. Текст може бути представлений як в усній, так і в письмовій формі, може бути як зафіксованим на письмі, так і спонтанним усним мовленням. Текст виступає основною комунікативною одиницею мови, продуктом мовленнєвої творчої діяльності людини, який уможливорює спілкування і взаєморозуміння між людьми. Дискурс розглядається з точки зору найрізноманітніших аспектів: і як комунікативний процес, і як текст, і як система, і як комунікативна подія. Отже, дискурс, є поняттям багатоаспектуальним та різноплановим, що успішно інтегрує різні підходи багатьох вчених-лінгвістів. Під дискурсом прийнято розуміти текст в нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом: у сукупності з соціальними, культурно-історичними, ідеологічними, психологічними та іншими факторами, що обумовлює особливу впорядкованість мовних одиниць різного рівня при втіленні в тексті. Дискурс – це комунікативна подія, зумовлена взаємозв'язком між мовцем та слухачем і передбачається мовленнєвою поведінкою останніх. Дискурс має тісний і безпосередній зв'язок з таким класичним мовним феноменом як «текст». На сьогоднішній день проблема

вивчення цих понять є досить актуальною темою дослідження багатьох лінгвістів.

1.2. Композиційно-мовленнєва форма та її види

Композиційно-мовленнєві форми (далі КМФ) – це такі мовленнєві відрізки, або надфразні єдності, які об'єднує спільна тематика і всі вони разом формують цілісне сприйняття певного тексту. Проблеми КМФ художнього тексту висвітлені у працях Н. В. Безсмертної [1972], М. П. Брандес [1990], А. Н. Васильєва [1978], Т. І. Сільман [1969], М. Н. Кожина [1983], В. В. Одинцова [1980] Л. С. Піхтовнікової [1992], E. Riesel, E. Schendels [1975] та ін.

Оскільки текст являється об'єктом досліджень для таких філологічних дисциплін як стилістика, теорія тексту, літературознавство, прагматика, риторика, теорія мовлення і т.д. Кожен із цих напрямків розглядає текст з певної точки зору, беручи за основу власний методологічний апарат, але лише сукупність результатів їхніх досліджень дає змогу окреслити масштабність цієї категорії. Істотну увагу науковці приділяють дослідженню композиційної структури тексту та лінгвостилістичних особливостей її складових.

На етапі розвитку сучасного мовознавства актуальним є дослідження тексту на композиційно-мовленнєвому рівні. Щодо визначення самого поняття «КМФ», розглянемо визначення, наведені деякими вченими. Наприклад, Н. В. Безсмертна трактує композиційно-мовленнєві форми (КМФ) як «двохсторонні мовленнєво-розумові утворення, які об'єднують когнітивні та комунікативні процеси в діалектичну єдність» [Безсмертная 1972, с. 24]. М. П. Брандес звертає увагу на знаковий характер КМФ і на те, що їм властива триєдина сутність: змістовно-логічна, структурна й функціональна [Брандес 1990, с. 247].

У будь-якому творі можна виділити певні надфразові єдності, що формують вертикальну та горизонтальну структури тексту. Стосовно художнього тексту, як зазначає Г. О. Матковська, в ньому присутні два основні типи мовлення персонажне та авторське, останнє існує у формі діалогу та внутрішнього монологу персонажа. Різноманітність тексту досягається за рахунок присутніх у ньому чотирьох видів викладу змістово-поняттєвої інформації, тобто авторського, діалогічного, внутрішнього і невластно-прямого мовлення [Матковська 2013, с. 24]. Отже, КМФ являє собою відрізок мовлення, який несе певне смислове навантаження, і в залежності від типу, згідно з А. К. Олімською, може бути представлений у вигляді повістування (оповіді), роздуму, пояснення, авторської ремарки, філософського міркування, опису. А всі ці типи, у свою чергу, можуть бути втілені у вигляді: діалогу, монологу, полілогу, власне-прямої мови, невластно-прямої мови тощо [Олімська 2015, с. 129].

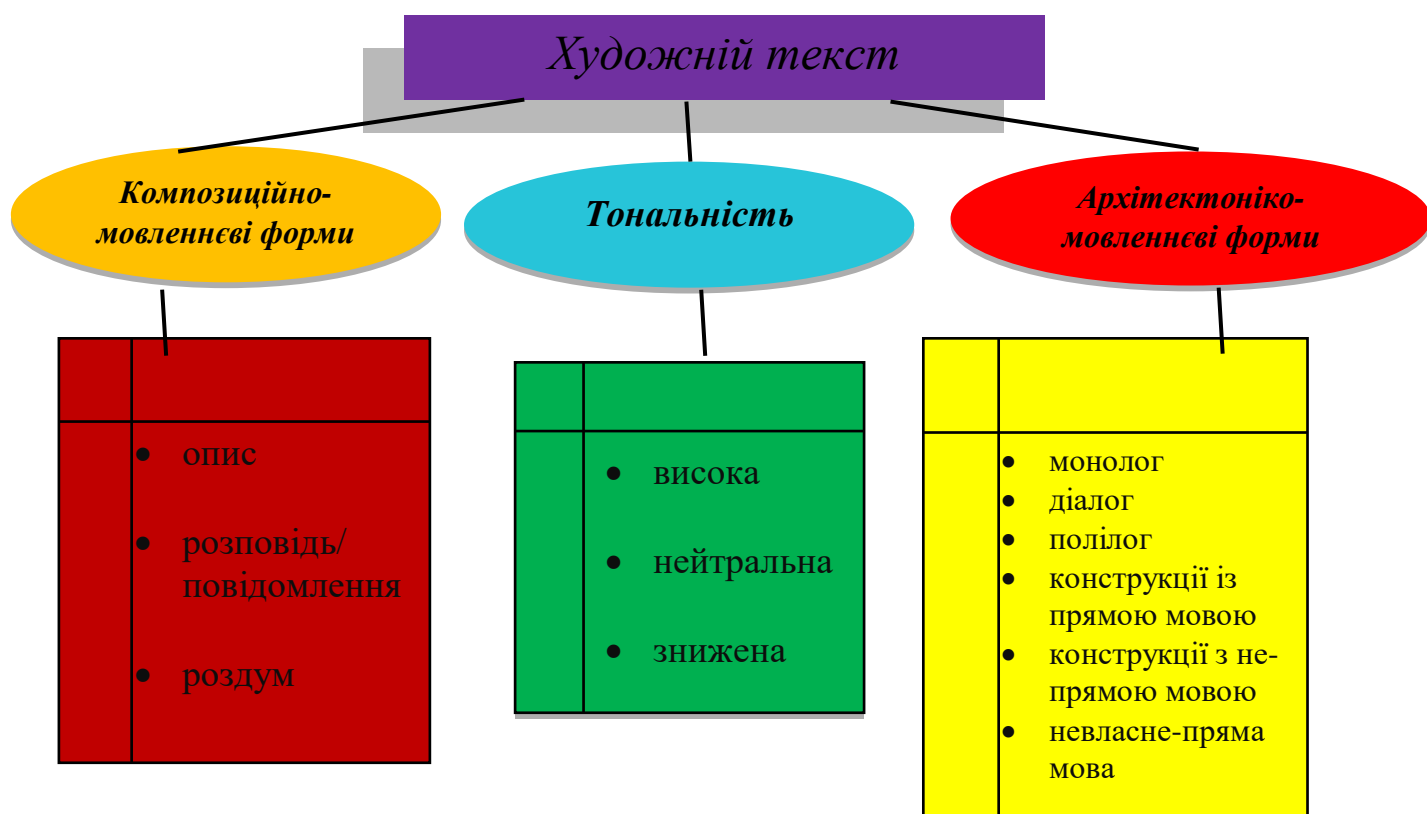

Рис. 1.1. Текст та його складники

М. П. Брандес визначає структуру художнього тексту як динамічну систему, яка формується з одиниць когнітивного формалізованого мовлення (див. Рис. 1.1):

- композиційно-мовленнєвих форм (опис, розповідь/повідомлення, роздум);
- тональності (висока, нейтральна, знижена);
- архітектоніко-мовленнєвих форм (монолог, діалог, полілог, конструкції з прямою та непрямою мовою, невласне-пряма мова) [Брандес, 2004, с. 74].

Композиційно-мовленнєвими формами М. П. Брандес називає «складні функціональні текстово-мовленнєві єдності, що структурують думку, впорядковують її розвиток і забезпечують їй цілісність та завершеність» [Брандес 2004, с. 75]. Усі речення, об'єднані тематикою, разом утворюють певну композиційно-мовленнєву форму, тому ці речення вважаються модальними єдностями. Формально, КМФ – це сукупність речень, що мають спільний ідейний задум, і мають деякі особливості, що визначаються типами інтертекстуальних зв'язків: просторовим зв'язком (співположення), часовим зв'язком (послідовність) і причинним зв'язком (каузальність) [Брандес 2004, с. 77].

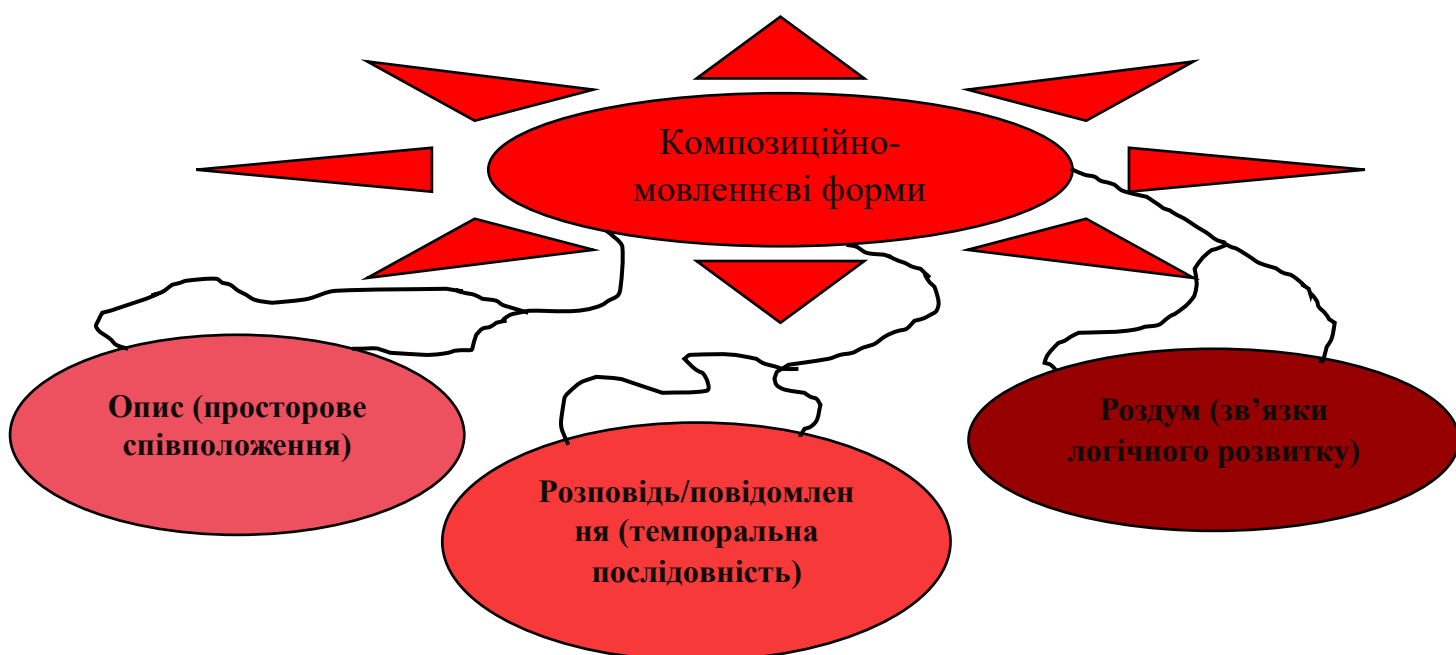

Рис. 1.2. Усталена система композиційно-мофленнєвихі форм

Згідно з М. П. Брандес, можна виділити такі композиційно-мовленнєві форми відносно авторського мовлення: опис (просторове співположення), розповідь/повідомлення (темпоральна послідовність), роздум (зв'язки логічного розвитку) [Брандес 2004, с. 78]. Саме на цю систему ми будемо спиратися в подальшому аналізі (див. Рис. 1.2).

Розглянемо детальніше цю систему КМФ. *Авторське мовлення* пов'язане з концепцією твору, де, на думку В. А. Кухаренко провідну роль відіграють авторські оцінки об'єктів, явищ і подій, що утворюють його художню дійсність. Найбільш експліцитно, пише вона далі, авторська точка зору виражається у власному авторському мовленні, якому притаманні оцінність і модальність [Кухаренко 1988, с. 134]. *Опис*, як зазначає Л. Г. Бабенко, це КМФ, яка несе інформацію щодо зовнішніх ознак дійової особи й обставин, за яких відбувається дія. У художніх текстах, на думку дослідниці, опис використовується перш за все для зображення природи, місцевості, інтер'єру, предметів, тобто макропростору, що оточує людину. А також описується мікросвіт людини – її зовнішність, фізичний та емоційний стани. Л. Г. Бабенко вважає, що влучне поєднання описів макро- й мікросвітів людини виражається у зображенні зовнішнього простору у нерозривному зв'язку із внутрішнім емоційним станом героя [Бабенко 2005, с. 169].

У свою чергу КМФ опис також поділяється на підвиди, розрізняють динамічний і статичний опис. К. Локс *статичним* називає такий опис, який передає явище у його послідовній зміні ознак, але при цьому формує цілісну картину [Локс 1925, с. 536]. *Динамічний*, на думку О. М. Зайцевої, це такий опис, в якому змістове навантаження припадає на дію. Динамічний опис, пише вона, зображує тривалість дії у невеликому часовому інтервалі та обмеженому просторі, також такий тип опису використовується для зображення змін внутрішнього емоційного стану героя та є засобом природного відтворення дійсності [Зайцева 2008, с. 30].

М. П. Брандес вказує на те, що однотипність форм присудка є основним показником статичності, також вона пропонує такі структурні типи КМФ «опис»:

- опис з єдиним планом теперішнього часу (в цьому випадку дієслова вживаються у теперішньому часі для вираження тривалого стану);
- опис з єдиним планом минулого часу (дієслова у минулому часі описують стан об'єктів у певний момент момент спостереження за ними);
- номінативний опис (такий тип містить послідовність еліптичних та називних структур, використовується для зображення «потoku свідомості»)
[Брандес 2004, с. 64-74].

У змісті описових фрагментів тексту істотну роль відіграють предмети, властивості, якості. З цієї причини смислове навантаження несуть іменники й прикметники: *'Wuthering' being a significant provincial adjective, descriptive of the atmospheric tumult to which its station is exposed in stormy weather. Pure, bracing ventilation they must have up there at all times, indeed: one may guess the power of the north wind blowing over the edge, by the excessive slant of a few stunted firs at the end of the house; and by a range of gaunt thorns all stretching their limbs one way, as if craving alms of the sun* [Brontë 2014, с. 4].

Наведений уривок є прикладом опису з єдиним планом теперішнього, але неозначеного часу, автор знайомить нас з природою місцевості, де знаходиться будинок, та пояснює цим його назву.

Розглянемо опис з єдиним планом минулого, на що вказує форма минулого часу дієслів: *Summer drew to an end, and early autumn: it was past Michaelmas, but the harvest was late that year, and a few of our fields were still uncleared. Mr. Linton and his daughter would frequently walk out among the reapers; at the carrying of the last sheaves they stayed till dusk, and the evening happening to be chill and damp, my master caught a bad cold, that settled obstinately on his lungs, and confined him indoors throughout the whole of the winter* [Brontë 2014, с. 211].

Наведемо приклад третього типу, номінативного опису. Односкладне речення, яке містить номінативну конструкцію: *Yesterday afternoon set in misty and cold* [Brontë 2014, с. 9].

Наступною КМФ є *розповідь/повідомлення*, на думку Г. О. Матковської ця КМФ передає послідовність ряду подій або перехід предмету з одного стану в інший, також вона зазначає, що основною ознакою цієї є саме динамічність, оскільки у розповіді найчастіше використовується форма минулого часу дієслів, які передають розвиток та послідовність подій. До головних логіко-семантичних відношень у розповіді Г. О. Матковська відносить часову послідовність і причинно-наслідкові відношення. КМФ «розповідь» протиставляють опису. У першому випадку превалюють складносурядні і складнопідрядні речення, а в КМФ «опис» переважають прості безособові речення [Матковська 2013, с. 34]: *...my young lady, lightning into sunshine again, climbed up and seated herself on the top of the wall, reaching over to gather some hips that bloomed scarlet on the summit branches of the wild-rose trees shadowing the highway side: the lower fruit had disappeared, but only birds could touch the upper.* [Brontë 2014, с. 213].

Далі розглянемо КМФ «роздум», вона відповідає формі абстрактного мислення і надає мовленню аргументований характер. Г. О. Матковська виділяє три основні компоненти: тезу, доказ (аргументацію) і висновок у вигляді узагальнення. У художньому тексті ця схема може бути неповною, але висновок завжди є обов'язковою складовою. Провідним типом логіко-синтаксичних відношень у роздумі є причинно-наслідкові зв'язки, зауважує дослідниця, які не завжди представлені відкрито і потребують додаткового декодування й інтерпретації пише вона [Матковська 2013, с. 38]. Як зазначає Л. Г. Бабенко за змістом роздум носить позачасовий, глобальний та узагальнений характер. Він виражає авторську думку у формі авторського мовлення. У тексті вона реалізується у вигляді авторських відступів, зауваженнях, коментарях щодо зображених подій, вчинків персонажів тощо [Бабенко 2005, с. 172]. Роздум функціонує у текстах у вигляді декількох

комунікативно-композиційних варіантів. До його різновидів належать власне роздум та вільний роздум.

«Власне роздум (у вузькому значенні) – це композиційно-мовленнєва форма, що найбільш послідовно виражає причинно-наслідкові відношення між судженнями» [Матковська 2013, с. 38]. Така форма КМФ «роздум» репрезентує хід авторської думки та відіграє важливу роль у мовленнєво-когнітивному процесі. Композиція роздуму являє собою логічно пов'язану послідовність мовленнєвих відрізків. Як стверджує О. І. Зайцева, роздум як текстове явище сформувався у науковому мовленні. Вона говорить про «вільний роздум», тобто такий тип, в якому відсутня чітка логічна структура, але притаманна яскрава емоційна забарвленість. Саме такий тип роздуму властивий художнім текстам. В ньому, зауважує дослідниця, завдяки засобам експресивного синтаксису (риторичним питанням, парцеляції) створюється ефект невимушеного, емоційно наповненого спілкування автора з читачем [Зайцева 2008, с. 32]: *Catherine and Isabella were sitting in the library, on hostile terms, but silent: the latter alarmed at her recent indiscretion, and the disclosure she had made of her secret feelings in a transient fit of passion; the former, on mature consideration, really offended with her companion; and, if she laughed again at her pertness, inclined to make it no laughing matter to her. She did laugh as she saw Heathcliff pass the window* [Brontë 2014, с. 97].

Отже, авторське мовлення виконує важливу роль у композиційно-семантичній організації тексту. Воно втілює ідейно-ціннісний композиційний задум та формую часово-просторовий вимір твору. Але і персонажне мовлення у творі відіграє не менш важливу роль.

Мовлення персонажа. Л. Г. Бабенко вважає цей тип мовлення – головний конструктивним компонентом образу персонажа. Форми мовленнєвого втілення дійових осіб є багатограними, пише вона, а їхній вибір зумовлений суб'єктивно (творчим задумом автора) та об'єктивно (характером персонажа) [Бабенко 2005, с. 173]. Розмежовують зовнішнє та внутрішнє мовлення. «Зовнішнє мовлення – це сукупність самостійних

реплік персонажа, що виконують функцію його мовленнєвої характеристики» [Бабенко 2005, с. 174]. У зовнішньому мовленні персонажу на лексичному, синтаксичному й інтонаційному рівнях зберігаються риси усного розмовного мовлення. Як зауважує Л. Г. Бабенко, з залежності від концептуальної структури у тексті розрізняють такі конструктивні різновиди зовнішнього мовлення: полілог, діалог, монолог, конструкції з прямою мовою, конструкції з непрямою мовою, невласне-пряма мова тощо [Бабенко 2005, с. 178].

Полілог – форма комунікації (сукупність реплік), в якій приймає участь декілька персонажів. В діалозі приймає участь лише два персонажі. У тексті ці репліки зазвичай мають вигляд окремих висловів. Як зазначає Г. О. Матковська, у прозовому творі діалог може бути представленим сукупністю реплік без зазначення персонажів, що їх промовляють, а інколи репліки персонажів можуть супроводжуватися коментарем автора [Матковська 2013, с. 36]. Наведемо приклад полілогу, який складається з послідовності реплік, а автор вказує на те, кому належить репліка:

- Is the fool drunk? asked Mr. Heathcliff. Hareton, is it you he's finding fault with

- I've pulled up two or three bushes,' replied the young man; 'but I'm going to set 'em again.

- And why have you pulled them up? said the master.

Catherine wisely put in her tongue.

- We wanted to plant some flowers there, she cried. I'm the only person to blame, for I wished him to do it.

- And who the devil gave YOU leave to touch a stick about the place? demanded her father-in-law, much surprised. And who ordered YOU to obey her?

- The latter was speechless; his cousin replied – You shouldn't grudge a few yards of earth for me to ornament, when you have taken all my land!

- Your land, insolent slut! You never had any, said Heathcliff.

- *And my money, she continued; returning his angry glare, and meantime biting a piece of crust, the remnant of her breakfast.*

- *Silence! he exclaimed. Get done, and begone!* [Brontë 2014, с. 293].

Діалоги та полілоги надають твору поліфонічності, певної забарвленості, сприяють своренню мовленнєвого портрету персонажа, передають його індивідуальні особливості.

Монолог – це така форму персонажного мовлення, яка репрезентується переважно у вигляді роздуму якогось певного персонажу, в якому він виражає свої переживання та емоції, тому монологічне мовлення досить експресивне. На думку Г. О. Матковської такий тип мовлення дозволяє автору більш повно й відкрито зобразити його точку зору щодо певної події, вчинку, виразити його знання про світ, його переконання [Матковська 2013, с. 37]: *The business of eating being concluded, and no one uttering a word of sociable conversation, I approached a window to examine the weather. A sorrowful sight I saw: dark night coming down prematurely, and sky and hills mingled in one bitter whirl of wind and suffocating snow* [Brontë 2014, с. 14].

Структурні утворення із прямою мовою найповніше репрезентують композицію мовленнєвих актів, вони вказують на учасників комунікації, розкривають ідейний зміст та характеризують власне процес спілкування між персонажами. За допомогою цих конструкцій автор одночасно передає мовлення персонажа, його особливості, оцінює його за допомогою авторських ремарок та відображає їх на лексико-граматичному рівні [Матковська 2013, с. 38]:

- *I don't want your help, she snapped; I can get them for myself.*

- *I beg your pardon! I hastened to reply.*

- *Were you asked to tea? she demanded, tying an apron over her neat black frock.*

- *I shall be glad to have a cup, I answered.*

- *Were you asked? she repeated.*

- *No, I said, half smiling. You are the proper person to ask me* [Brontë 2014, с. 11].

Основна функція конструкцій з непрямою мовою – передача змісту сказаного персонажем у літературній формі. Такі конструкції зазвичай представлені у вигляді складного речення, головна частина виконує роль аналогічну авторській ремарці, а підрядна передає зміст сказаного.

«Невласне-пряма мова – це тип мовлення, особливістю якого є контамінація голосів автора й персонажа». Цей термін був запропонований у 1920-х роках В. В. Волошиновим. Контамінація реалізується в інтерференції авторського і персонажного мовлення. Сигналами мовлення персонажа є зміна інтонації (від розповідної до спонукальної, емоційно-експресивної), поява експресивних конструкцій [Бабенко 2005, с. 179]: *It seemed a long while to us all – the three days of his absence – and often did little Cathy ask when he would be home* [Brontë 2014, с. 33]. Як зазначає Г. О. Матковська, внутрішнє мовлення персонажа подібне зовнішньому, але йому притаманні такі особливі особливості як асоціативність, редукованість, семантична компресія, невизначеність тощо [Матковська 2013, с. 38]: *Off, dog! cried Hindley, threatening him with an iron weight used for weighing potatoes and hay. «Throw it», he replied, standing still, «and then I'll tell how you boasted that you would turn me out of doors as soon as he died, and see whether he will not turn you out directly* [Brontë 2014, с. 36]. Завдяки такому типу мовлення здійснюється психологічний аналіз внутрішнього світу персонажу та зображення його інтелектуальних та емоційних особливостей.

Отже, важливу роль у сучасних лінгвістичних дослідженнях відіграють структурно-композиційні одиниці – складні функціональні текстово-мовленнєві єдності, що структурують думку, впорядковують її розвиток і забезпечують їй цілісність і завершеність. До таких одиниць, що утворюють цілісний художній текст, належать композиційно-мовленнєві (опис, розповідь / повідомлення, роздум) та композиційно-архітектонічні форми (монолог, діалог, полілог, конструкції із прямою мовою, конструкції із непрямою мовою, невласне-пряма мова). Кожна структурна форма виконує у

тексті певні функції, що зумовлюють використання відповідних мовних засобів.

РОЗДІЛ 2

ІНТРАТЕКСТОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КМФ «ЛАНДШАФТ» У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Як зазначалося вище, КМФ «ландшафт», які використовуються у художньому творі, розгортаються у форматі опису, проте часто містять елементи діалогу, полілогу, монологу, бо вони є частиною персонажного мовлення. Більш того, це зумовлено специфікою викладення подій у романі у формі спогадів. Для більш повного їх осмислення у вимірах когнітивно-дискурсивної лінгвістики доцільним буде з'ясування насамперед алгоритму їх граматичного аранжування, що задається їх подвійною природою – морфологічною та синтаксичною. І перша, і друга має пряме відношення до найголовнішої категорії мовлення – категорії предикативності.

2.1. Морфологічне аранжування КМФ «ландшафт»

Когнітивно-комунікативний код КМФ «ландшафт» реалізується за допомогою категорії предикативності, що, у свою чергу, конституюється категоріями темпоральності, модальності та персональності у вимірах формально-граматичної та функційно-семантичної парадигматики морфологічних форм дієслова.

2.1.1. Модальна сітка

Модальність – одна із ключових категорій предикативності, яка вказує на відношення змісту речення до реальної дійсності. Модальність КМФ можна визначити як «складне висловлювання, що включає пропозицію (тобто те, що висловлюється з приводу об'єктів дійсності) та її модальну

характеристику і дає оцінку вхідного до нього простого висловлювання або описової ситуації з того чи іншого погляду» [Смущинська 2003, с. 11].

В останні роки виникли новітні підходи до вивчення модальності, тому що вона дозволяє читацькій аудиторії краще орієнтуватися у світі художнього твору і правильно зрозуміти авторську «картину світу». Зокрема, на думку Л. О. Ноздріної, тексти великих художніх творів можна ефективно досліджувати за допомогою «модальної сітки», до якої належать «усі мовні засоби морфологічного (форми способів дієслів-присудків), синтаксичного (конструктивно-синтаксичні й інтонаційно-синтаксичні засоби), лексичного та лексико-граматичного рівнів, що забезпечують орієнтацію читача в модальному плані тексту, а також авторська оцінка змісту тексту з точки зору реальності або нереальності, ступеню впевненості у фактах, що повідомляються» [Ноздріна, 2004, с. 77].

Для дослідження категорії модальності КМФ «ландшафт» доцільно спиратися на ідею *модальної сітки*. Вона включає в себе «усі мовні засоби морфологічного, синтаксичного, лексичного та лексико-граматичного рівнів, що забезпечують «орієнтацію читача в модальному плані» тексту, а також авторську оцінку змісту тексту з точки зору реальності або нереальності, ступеня впевненості у фактах, що повідомляються» [Косенко 2007, с. 7].

У прозовому тексті модальність реалізується за допомогою різних лексичних і граматичних засобів, а також інтонації. Вона може реалізовуватися як в окремих частинах КМФ, так і в КМФ у цілому. До основних засобів реалізації категорії модальності належать модальні дієслова, модальні часки, модальні слова і граматична система дієслівного способу.

Категорія модальності розподіляється на об'єктивну та суб'єктивну, кожна з яких має власні засоби вираження. Зокрема, в рамках *об'єктивної модальності* автор/мовець визначає відношення тексту/речення до реальної дійсності. Головними засобами об'єктивної модальності є дійсний і наказовий спосіб дієслова і форми непрямих способів. Реальність

повідомлюваного виражається за допомогою дійсного способу, а ірреальність – за допомогою спонукального, умовного і бажаного. Англійська видо-часова система включає чотири парадигматичні розряди: основний розряд (Indefinite), тривалий (Continuous), перфектний (Perfect), перфектно-тривалий (Perfect Continuous). Нереальні способи виражають нереальну або гіпотетичну дію чи стан, які можуть розглядатись як необхідні, бажані, переповідні, гіпотетичні дії. Існує чотири непрямих способи: Subjunctive 1, Subjunctive 2, the Conditional Mood, the Suppositional mood [Войналович 2013, с. 28].

Оскільки модальна сітка накладається на КМФ, пов'язані із описом ландшафту та реального географічного середовища, використання форм умовного способу майже не простежується. Форми наказового способу тут майже не використовуються. У КМФ «ландшафт» виявлено тільки два випадки:

- And I pray one prayer – I repeat it till my tongue stiffens – Catherine Earnshaw, may you not rest as long as I am living; you said I killed you – haunt me, then! ...Be with me always – take any form – drive me mad! only DO not leave me in this abyss, where I cannot find you! [Bronte 2014, с. 155]. Нагромадження імперативних конструкцій значно підсилює бажання, яке висловлює мовець.

В уривку нижче наводиться модальна конструкція Subjunctive 1: *On the morrow I was sad; partly because you were poorly, and partly that I wished my father knew, and approved of my excursions: but it was beautiful moonlight after tea; and, as I rode on, the gloom cleared* [Bronte 2014, с. 228]. Ця модальна конструкція підкреслює страх героїні, яка відвідує заборонене місце – маєток «Буремний Перевал». Її охопив смуток через те, що доводиться брехати батькові, але краса краєвиду змушує швидко забкати про все.

Цей засіб об'єктивної модальності використовується для вираження необхідної дії, яка гіпотетично могла б відбутися в минулому. А в наступному пасажі вживається конструкція «Suppositional mood + модальне дієслово»: *...especially as it is currently reported that his flock would rather let*

him starve than increase the living by one penny from their own pockets [Bronte 2014, с. 22]. Дієслово *would* додатково підсилює об'єктивну модальну конструкція із вказівкою на приховану пропозицію, пораду.

Суб'єктивна модальність – це відношення мовця до того, що повідомляється, не є обов'язковою ознакою висловлення [Шахматов, с. 139]. Вона нашаровується на об'єктивну і реалізується поза присудком. Суб'єктивна модальність виражається за допомогою лексичних (модальні слова), лексико-граматичних (модальні дієслова) засобів та інтонації. За допомогою засобів суб'єктивної модальності автор намагається здійснити додатковий вплив на читачів, враховуючи очікування від сюжету, смаки і віковий діапазон аудиторії.

Лексичні засоби, які виражають суб'єктивне ставлення до висловлюваного, мають значення ймовірності, впевненості, сумнівності, додаткового підтвердження, упередження тощо. Найпоширенішими модальними словами є *perhaps, maybe, certainly, definitely, probably, of course, surely, in fact, possibly* та ін. Так, у *The moon shone bright; a sprinkling of snow covered the ground, and I reflected that she might, possibly, have taken it into her head to walk about the garden, for refreshment* [Bronte 2014, с. 117] модальне *possibly* розриває складний присудок, підсилюючи його, і виражає вірогідність перебування героїні в межах означеного ландшафту. Місячне світло і сніговий пейзаж – гарні супутники для нічної прогулянки.

У наступному прикладі модальне слово *perhaps* поєднується з ментальним дієсловом *think*: *'It is not so buried in trees,' I replied, 'and it is not quite so large, but you can see the country beautifully all round; and the air is healthier for you – fresher and drier. You will, perhaps, think the building old and dark at first; though it is a respectable house: the next best in the neighbourhood* [Bronte 2014, с. 190]. В такий спосіб воно додатково підкреслює вірогідність дії, вираженої присудком. Ця модальна конструкція підкреслює, що не варто передчасно робити висновки про будинок за його зовнішнім виглядом.

Ставлення автора до описаної ситуації репрезентується за допомогою засобів суб'єктивної модальності – складних предикатів, першим елементом яких є модальне слово: *...for very soon after you pass the chapel, as you may have noticed, the sough that runs from the marshes joins a beck which follows the bend of the glen* [Bronte 2014, с. 78].

Складний предикат дозволяє визначити чітке місцезнаходження мовця в географічній площині роману, а також визначити його ставлення до конкретних об'єктів ландшафту, орієнтирів на місцевості.

Таблиця 2.1

Засоби зовнішньої модальності у складі КМФ «ландшафт»

Засоби зовнішньої модальності	Кількість, %	
May	7	11,5%
Might	8	13%
Can	10	16%
Could	15	24%
Would	11	17,5%
Must	4	6,5%
Should	1	2%
Shall	1	2%
Will	3	5%
To have to	1	2%
Dare	2	3,5%
Разом	63	100%

З-поміж усіх засобів суб'єктивної модальності в модальній сітці КМФ «ландшафт» найчастіше використовуються модальні дієслова. Наші підрахунки показують, що продуктивність модальних слів у КМФ «ландшафт» становить: could – 24%, can – 16%, would – 17,5%, might – 13%, may – 11,5%, must – 6,5%, will – 5%, shall/should – 3,5% (див. Табл. 2.1).

Найпоширеніше модальне дієслово *could* означає фізичну або ментальну спроможність мовця здійснити певну дію. Зокрема, у пасажі *Before I arrived in sight of it, all that remained of day was a beamless amber light along the west: but I could see every pebble on the path, and every blade of grass, by that splendid moon* [Bronte 2014, с. 281-282] модальне дієслово висловлює алетичну можливість, тобто її здатність виконати певну дію. У цьому випадку, містер Локвуд одночасно є оповідачем і персонажем, тому він має змогу спостерігати ландшафт і перебувати всередині нього. У цьому КМФ простежується аналогічна тенденція: *We were in April then: the weather was sweet and warm, the grass as green as showers and sun could make it, and the two dwarf apple-trees near the southern wall in full bloom* [Bronte 2014, с. 299]. Таке роздвоювання оповідача і персонажа стає можливим завдяки накладанню засобів об'єктивної та суб'єктивної модальностей одна на одну.

I don't think it possible for me to get home now without a guide, I could not help exclaiming. 'The roads will be buried already; and, if they were bare, I could scarcely distinguish a foot in advance [Bronte 2014, с. 14]. У першому випадку модальне слово *could* є частиною складного предиката і підсилює алетичну можливість оповідача, а в другому – разом із дієсловом *distinguish* – виражає сурове попередження про можливу небезпеку, адже зворотній шлях занесло снігом і посутеніло. Суворість ландшафту додатково підкреслюють слова-маркери *scarcely, bare, buried*. Такий вибір засобів суб'єктивної модальності

У наступному уривку значення модального дієслова *could* значно обмежується завдяки використанню виокремлювано-обмежувальної частки *hardly*: *On the morrow one could hardly imagine that there had been three weeks of summer: the primroses and crocuses were hidden under wintry drifts; the larks were silent, the young leaves of the early trees smitten and blackened* [Bronte 2014, с. 14]. Тим самим, різкий прихід зимових холодів на зміну теплого бабиного літа виглядає майже фантастично; воно видається далеким і нереальним. У цьому КМФ відбувається різка зміна вигляду довкілля. Ластівки, квіти, молоде листя поховалося від холоду.

У цьому уривку КМФ модальне дієслово *can* висловлює не тільки здатність потрапити в певну географічну точку, а й вікове обмеження для мовця. *'Ellen, how long will it be before I can walk to the top of those hills? I wonder what lies on the other side – is it the sea?' 'No, Miss Cathy,' I would answer; 'it is hills again, just like these'* [Bronte 2014, с. 174]. Занадто юний вік оповідачки – головна перешкода для здійснення її заповітного бажання.

Комбінація «*can* + дієслово із модальним значенням» надає наратору можливість оглядати місцевість зі сторони і одночасно перебувати всередині неї: *'It is not so buried in trees,' I replied, 'and it is not quite so large, but you can see the country beautifully all round; and the air is healthier for you – fresher and drier* [Bronte 2014, с. 174]. Це посилює внутрішній просторовий зв'язок між читачем та автором, який прагне представити свій уявний світ у тримірному вимірі.

В уривку *Pure, bracing ventilation they must have up there at all times, indeed: one may guess the power of the north wind blowing over the edge, by the excessive slant of a few stunted firs at the end of the house; and by a range of gaunt thorns all stretching their limbs one way, as if craving alms of the sun* [Bronte 2014, с. 4] модальне дієслово *may* із дієсловом *guess* ініціює ймовірний зв'язок із читачем, пропонуючи уявити силу з якою дме вітер навколо Буремного Перевалу.

У пасажі *I'll not lie there by myself: they may bury me twelve feet deep, and throw the church down over me, but I won't rest till you are with me. I never will!* [Bronte 2014, с. 117] модальне дієслово виражає не тільки припущення, а й суворе попередження.

Модальне дієслово *would* у складі предиката висловлює рішучий намір, вірогідну дію, яка гіпотетично могла б мати місце у минулому, проте не відбулася: *It was sweet, warm weather – too warm for travelling; but the heat did not hinder me from enjoying the delightful scenery above and below: had I seen it nearer August, I'm sure it would have tempted me to waste a month among its Solitudes* [Bronte 2014, с. 280].

Оповідач, який орендував маєток у Хіткліфа, настільки вражений красою і величчю пейзажу поблизу Буремного Перевалу, що не оминув би можливості милуватися ним годинами. У цьому КМФ модальне дієслово, підсилене модальним словом *be certain*, висловлює неминучість дії: *It was a very dark evening for summer: the clouds appeared inclined to thunder, and I said we had better all sit down; the approaching rain would be certain to bring him home without further trouble* [Bronte 2014, с. 78].

Модальне дієслово *will* ініціює ввічливе прохання, приховану команду до дії: *There's a little flower up yonder, the last bud from the multitude of bluebells that clouded those turf steps in July with a lilac mist. Will you clamber up, and pluck it to show to papa?*' [Bronte 2014, с. 212]. Оповідач висловлює глибокий сумнів у доцільності такого вчинку.

У КМФ з описом ландшафту на шляху до Гіммертонського кладовища використовується модальне дієслово *must* і двічі – *dare*: *It's a rough journey, and a sad heart to travel it; and we must pass by Gimmerton Kirk to go that journey! We've braved its ghosts often together, and dared each other to stand among the graves and ask them to come. But, Heathcliff, if I dare you now, will you venture? If you do, I'll keep you* [Bronte 2014, с. 117].

Перше означає неминучість дії, тобто цей маршрут єдино можливий, і подорожній неминуче зануриться у сумну атмосферу цього місця. Модальне дієслово *dare* означає ризик, виклик, небезпеку, з якою можна зустрітися на кладовищі – привидів та інші надприродні явища, які можуть мати місце в готичних романах.

Пасаж *You may guess how I felt at hearing this news. It struck me directly she must have started for Penistone Crags* [Bronte 2014, с. 177] має декілька яскраво виражених засобів суб'єктивної модальності: «*may* + дієслово з модальним значенням» та *must*, вмонтований у складний предикативний присудок. За допомогою першої конструкції оповідач напряму звертається до читача, закликає його співпереживати, тривожитися за долю Кетрін Лінтон,

яка заблукала під час подорожі. Друга конструкція підкреслює єдино можливий маршрут, який могла вибрати мандрівниця.

У КМФ використовується складна модальна граматична конструкція «should + дієслово дійсного способу + інфінітив із модальним значенням»: *'But I know the park, and I don't know those,' she murmured to herself. 'And I should delight to look round me from the brow of that tallest point: my little pony Minny shall take me some time'* [Bronte 2014, с. 174]. Мовець висловлює непереборне бажання ідентифікувати своє місцезнаходження у ландшафті, піднявшись на найвищу точку місцевості. Це буде своєрідним особистим досягненням. Неминучість цього вчинку підсилюється бажанням помилуватися краєвидом.

Отже, модальна сітка роману переважно насичена КМФ «ландшафт», до складу яких входять різні засоби суб'єктивної модальності. Найуживаніші – модальні дієслова *can, could, would, may, might*. Крім цього, використовуються дієслова із модальним значенням, модальні частки, вставні слова тощо. Завдяки великій кількості засобів суб'єктивної модальності мовець знаходиться всередині ландшафту, який описується в романі, і одночасно спостерігає за ним зі сторони.

2.1.2. Темпоральна сітка

Темпоральність – це важлива категорія предикативності і художніх текстів. Згідно з А. В. Бондарко, темпоральність – це семантична категорія, яка «відображає сприйняття і осмислення людиною часу, вказаного у тексті, відносно моменту мовлення або певної точки відліку» [Бондарко 1990, с. 132]. Текстовий час нерозривно пов'язаний із простором. Темпоральність – загальнограматична міжривнева категорія, яка ґрунтується на семантиці дієвості, вираженій дієсловом, і відбиває внутрішній, зовнішній та

співвідносний аспекти тривання дії, граматично інтерпретуючи онтологічний час [Барчук 2011, с. 76].

Темпоральна сітка КМФ «ландшафт» будується на базі минулого часу. Дієслівні форми минулого часу відтворюють загальну картину ландшафту в минулому, у спогадах і подіях, які мають конкретний часово-просторовий зв'язок. Темпоральна сітка роману складається з трьох площин: теперішнє збігається з мовцем, минуле – події, що вже відбулися, майбутнє – те, до чого прагне мовець.

Група часових форм минулого часу КМФ «ландшафт» налічує 150 випадки вживання (57%), група часових форм теперішнього – 48 (18%), група форм перфектного часу 39 (15%) і група часових форм майбутнього часу – 27 (10%) (див. табл. 2.2). Таким чином, КМФ «ландшафт» у художньому дискурсі загалом орієнтовані на минуле буття, значно меншою мірою – на теперішнє і майже не охоплюють сферу бажаного, можливого, передбачуваного. Тож група часових форм майбутнього часу найменш частотна. Така закономірність є логічною, адже футуральні дієслівні форми не можуть характеризувати описи ландшафту як такі, що ще не є можливими.

Таблиця 2.2

Групи різних часових форм у складі КМФ «ландшафт»

Групи різних часових форм	Кількість, %	
Група форм минулого часу	150	57%
Група форм теперішнього часу	48	18%
Група форм перфектного часу	39	15%
Група форм майбутнього часу	27	10%
Разом	264	100%

Головне завдання темпорального аранжування КМФ «ландшафт» – окреслення приблизного географічного простору, в якому розгортаються події роману і в якому співіснують явища природи, предмети, змінюються пори року тощо. На практиці воно допомагає читачеві детально

ознайомитися зі станом дійсності, адже для розгортання сюжету потрібне тло. КМФ «ландшафт» найчастіше складаються з однорідних присудків, що характеризує їх статичність.

Темпоральні засоби у тканині КМФ «ландшафт» розподіляються на дві основні групи – КМФ «ландшафт» з презентними формами та КМФ «ландшафт» із формами минулого часу. Крім того, у невеликій кількості представлені КМФ із футуральними формами. Зустрічаються КМФ, створені за допомогою комбінації декількох часових форм дієслова.

Перший тип КМФ містить описи ландшафту, явищ та об'єктів довкілля, які напряду пов'язані із поточною діяльністю персонажів, зміною погоди, пір року тощо. Загальна кількість виявлених одиниць – 15. Найчастіше зустрічаються КМФ «ландшафт» другого типу. Загальна кількість виявлених одиниць цього типу – 32. Така тенденція пояснюється специфікою художнього опису, де опис подій відбувається з моменту, коли більшість персонажів уже померли. Крім того, в романі наявні **КМФ «ландшафт» змішаного типу**, яких поєднується різні часові форми дієслів.

У КМФ «ландшафт» повною мірою розкривається здатність **форм минулого часу** маркувати факти, події та стани із посиленням на об'єктивний минулий час. Підрахунки показали, що дієслівні форми простого минулого часу та перфектні форми є найпоширенішими в тексті (див. Табл.2.3). Група форм Past Simple налічує 105 дієслів (70%), група форм Past Perfect налічує 28 дієслів (19%), група форм Past Progressive налічує 15 дієслів (10%), група форм Past Perfect Progressive налічує 2 дієслова (1%).

Таблиця 2.3

Групи форм минулого у складі КМФ «ландшафт»

Групи форм минулого часу	Кількість, %	
Група форм Past Simple	105	70%
Група форм Past Perfect	28	19%
Група форм Past Progressive	15	10%

Група форм Past Perfect Progressive	2	1%
Разом	150	100%

Зокрема: *On that bleak hill-top the earth was hard with a black frost, and the air made me shiver through every limb [Bronte 2014, с. 9]. Yesterday afternoon set in misty and cold. I had half a mind to spend it by my study fire, instead of wading through heath and mud to Wuthering Heights [Bronte 2014, с. 9].* У цих пасажах містяться описи ландшафту та природних явищ з єдиним планом минулого (Past Simple) і однотипними присудками, а також застосовуються відповідні слова-маркери простого минулого часу – yesterday afternoon, that.

На матеріалі **КМФ із формами минулого часу**, виявлених у романі КМФ «ландшафт» можна зробити висновок, що мікроконтекст «ландшафт» нерозривно пов'язаний із описами погодних умов, опадів. Такі вкраплення допомагають читачам краще уявити світ, в якому відбуваються події. Деякі КМФ із формами минулого часу обмежуються одним коротким реченням. Це особливо характерно для описів погоди, опадів: *All day had been flooding with rain [Bronte 2014, с. 19]; The snow began to drive thickly [Bronte 2014, с. 10].* У першому випадку використовується Past Perfect Continuous, що підкреслює тривалість дії у минулому, а у другому – Past Simple + інфінітив. У першому прикладі хронологічна інформація про погодні умови подається за допомогою маркера all day, а у другому інтенсивність опадів підкреслюється маркером thickly.

Загалом, у КМФ «ландшафт» налічується понад півтора десятка випадків із вкрапленнями описів погоди, часу дня, пір року, що складаються із довгих, складних речень. Пор.: *On an afternoon in October, or the beginning of November – a fresh watery afternoon, when the turf and paths were rustling with moist, withered leaves, and the cold blue sky was half hidden by clouds – dark grey streamers, rapidly mounting from the west, and boding abundant rain – I requested my young lady to forego her ramble, because I was certain of showers [Bronte 2014, с. 211].* У цій КМФ опис ландшафту розгортається за моделлю

Past Simple + Past Progressive і поєднується з описом характерної осінньої погоди. Він розгортається в єдиному плані минулого часу. Хронологічна і причинно-наслідкова інформація про погодні умови подається за допомогою маркерів *when, because*.

Форми Past Simple, які превалюють у цій темпоральній сітці, відображають реальні ситуації у минулому, що актуалізуються в момент читання роману. *It was a very dark evening for summer: the clouds appeared inclined to thunder, and I said we had better all sit down; the approaching rain would be certain to bring him home without further trouble [Bronte 2014, с. 78]. У цьому пасажі використані додаткові маркери, які допомагають відчутти негоду, що наближається: *very dark, thunder, clouds, rain, trouble*. Використання двох засобів суб'єктивної модальності підсилює упевненість мовця. Конструкції присудків – ще один переконливий доказ того, що героям не оминати негоди.*

У той же час, КМФ «ландшафт» із **презентними формами** найчастіше зустрічаються у розділах, де оповідачем є містер Локвуд, адже його оповідь розгортається в теперішньому часі. Так, так він описує свій зворотній шлях від Буремного Перевалу до маєтку «Гніздо Дрозда»: *The distance from the gate to the grange is two miles; I believe I managed to make it four, what with losing myself among the trees, and sinking up to the neck in snow...* [Bronte 2014, с. 29]. Цей пасаж розгортається у єдиному плані теперішнього, бо розповідь Локвуда – це проміжна ланка або обгортка, яка поєднує минуле та майбутнє героїв роману.

Ось ще одна ландшафтна КМФ у теперішньому часі: *And Catherine has a heart as deep as I have: the sea could be as readily contained in that horse-trough as her whole affection be monopolised by him* [Bronte 2014, с. 138]. На відміну від попереднього пасажу воно входить до діалогу персонажів, хоча загальний хід подій поза діалогом викладений у минулому часі.

У тексті роману трапляється лише одна-єдина КМФ «ландшафт» у формі номінативного опису: *Oh, these bleak winds and bitter northern skies, and impassable roads, and dilatory country surgeons!* [Bronte 2014, с. 84], яка

розгортається в єдиному плані теперішнього, хоча й не має маркованого присудка.

Конкретний зміст КМФ «ландшафт» вкладається у певні часово-просторові рамки, які реалізуються за допомогою комбінацій Present Simple + Present Perfect і Past Simple + Past Perfect. **Перфектні форми** дієслова означають завершення певної дії у теперішньому/минулому часі. У взаємодії з іншими часовими формами дієслова перфектні форми сприяють розкриттю фонові та підтекстові інформації. Зокрема, використання Past Perfect в аранжуванні КМФ «ландшафт» розширяє семантичне поле і сприяє виникненню додаткових відносин на текстовому рівні.

У наступному пасажі складний присудок *had been extinguished* вжитий у Past Perfect задля пояснення дії, яка завершилася до певного моменту в минулому: *There was no moon, and everything beneath laid in misty darkness: not a light gleamed from any house, far or near all had been extinguished long ago: and those at Wuthering Heights were never visible – still she asserted she caught their shining [Bronte 2014, с. 116]. Завдяки цьому читачу стає зрозумілим, чому в сільських будинках не горів жоден вогник.*

В уривку з КМФ «ландшафт» *Till she reached the age of thirteen she had not once been beyond the range of the park by herself. Mr. Linton would take her with him a mile or so outside, on rare occasions; but he trusted her to no one else. Gimmerton was an unsubstantial name in her ears; the chapel, the only building she had approached or entered, except her own home [Bronte 2014, с. 174] Past Perfect двічі вживається на загальному тлі простого минулого. Таким чином, підкреслюється обмеженість географічного простору навколо маєтку «Гніздо Дрозда», в якому бувала Кетрін Лінтон до тринадцяти років.*

КМФ «ландшафт» розгортається у плані минулого часу. *They sat together in a window whose lattice lay back against the wall, and displayed, beyond the garden trees, and the wild green park, the valley of Gimmerton, with a long line of mist winding nearly to its top (for very soon after you pass the chapel, as you may have noticed, the sough that runs from the marshes joins a beck which*

follows the bend of the glen). Wuthering Heights rose above this silvery vapour; but our old house was invisible; it rather dips down on the other side. Both the room and its occupants, and the scene they gazed on, looked wondrously peaceful [Bronte 2014, с. 87].

Тим не менше, авторська примітка у дужках, в якій оповідач напряду звертається до містера Локвуда/читача, розгортається у плані теперішнього з використанням Present Perfect. По-перше, це натяк на добру обізнаність із місцевістю на момент мовлення, бо містер Локвуд/читач мав для цього достатньо часу. По-друге, використання Past Simple в КМФ відбиває персонажне мовлення, а Present Simple у примітці – авторське, розмежовуючи опис «ландшафту» і авторське мовлення.

Футуральні форми дієслова становлять приблизно 5% від загальної кількості КМФ «ландшафт», які зустрічаються в художньому творі. Наприклад, *You will, perhaps, think the building old and dark at first; though it is a respectable house: the next best in the neighbourhood. And you will have such nice rambles on the moors. Hareton Earnshaw – that is, Miss Cathy's other cousin, and so yours in a manner – will show you all the sweetest spots; and you can bring a book in fine weather, and make a green hollow your study [Bronte 2014, с. 190].*

Обов'язкова наступність подій передається за допомогою найпростішої та найпоширенішої граматичної конструкції «shall/will + інфінітив». Під її впливом остання пара однорідних присудків can bring/make перетворюються в футурально-орієнтоване теперішнє. Не зважаючи на загальний виклад подій у минулому, цей опис краєвиду навколо Буремного Перевалу розгортається у майбутньому часі, тому що входить до складу діалогу, в якому мовець прагне переконати Лінтона Хіткліфа відвідати дім свого батька.

Більшість форм майбутнього, які зустрічаються у КМФ «ландшафт», співіснують з Present Simple, Present Perfect або навіть Past Simple. Вони відносяться до КМФ змішаного типу – наприклад, «Future Simple + Present Simple». Пор.: *My love for Linton is like the foliage in the woods: time will*

change it, I'm well aware, as winter changes the trees. My love for Heathcliff resembles the eternal rocks beneath: a source of little visible delight, but necessary [Bronte 2014, с. 76].

КМФ розгортається у теперішньому і майбутньому часових планах, проте її часові рамки дуже нечіткі, розпливчасті. В ній відсутні допоміжні темпоральні маркери і немає яскравої контекстуальної підтримки. Ймовірна тривалість дії – все життя персонажа.

Теперішній і минулий темпоральні плани поєднуються завдяки моделі Present Simple + Past Simple. Пор.: *I came to a stone where the highway branches off on to the moor at your left hand; a rough sand-pillar, with the letters W. H. cut on its north side, on the east, G., and on the south-west, T. G. It serves as a guide-post to the Grange, the Heights, and village* [Bronte 2014, с. 100].

Така комбінація дозволяє встановити нерозривний зв'язок між минулим і теперішнім і звернутися до конкретної ситуації, яка відбувалася біля конкретного локалізатора на місцевості – *stone, a rough sand-pillar, guide-post*. Семантичне поле Past Simple і Present Simple у поєднанні із цими локалізаторами дозволяє чітко визначити місцезнаходження об'єктів ландшафту (постійних, нерухомих), одночасно розташованих у площинах теперішнього та минулого.

А ось у пасажі *I walked as if for a wager, mile after mile, till a turn brought me in view of the Heights; but no Catherine could I detect, far or near. The Craggs lie about a mile and a half beyond Mr. Heathcliff's place, and that is four from the Grange, so I began to fear night would fall ere I could reach them* [Bronte 2014, с. 177] події відбуваються у єдиному плані минулого часу, проте дієслова простого теперішнього часу чітко локалізують місце пошуків Кетрін Лінтон. При цьому модальні дієслова *would* і *could* вказують на наступність розвитку подій, розширюючи темпоральні межі КМФ «ландшафт».

Модель «Present Simple + Past Simple + Future Simple» охоплює всі темпоральні плани. Пор.: *Look, Miss! I exclaimed, pointing to a nook under the roots of one twisted tree. 'Winter is not here yet. There's a little flower up yonder,*

the last bud from the multitude of bluebells that clouded those turf steps in July with a lilac mist. Will you clamber up, and pluck it to show to papa? [Bronte 2014, с. 212]. На момент мовлення події вже відбулися, на що вказує присудок у простому минулому із слів автора у непрямій мові. Проте ця КМФ «ландшафт» викладений у формі діалогу, тому персонажне мовлення неминуче оформлюється простим теперішнім без порушення черговості подій у багатовимірному художньому часі.

У наступній КМФ змішаного типу поєднуються різні часові плани – «Present Simple + Past Simple + Present Perfect + Future Simple + Past Continuous»: *You may guess how I felt at hearing this news. It struck me directly she must have started for Penistone Crags. 'What will become of her?' I ejaculated, pushing through a gap which the man was repairing, and making straight to the high-road* [Bronte 2014, с. 177]. Загальний хід подій розгортається в минулому; складний предикат *must have started* підказує читачам єдино можливий маршрут, який могла обрати героїня. Дієслова у Past Continuous вказують на збіг двох подій у минулому часово-просторовому континуумі – вигук Еллен Дін, коли вона переходила місток, який в той же час ремонтував місцевий селянин. Футуральна форма *will* вживається у непрямій мові, не порушуючи загального часово-просторового континууму, так як доля дівчини на момент мовлення ще невідома. Таке широке розмаїття часових дієслівних форм пояснюється тим, що ця КМФ є частиною монологу. Багатий часовий візерунок підкреслює нерівномірність художнього часу.

Така тенденція пояснюється особливістю викладу подій у романі. Більшість КМФ «ландшафт» із формами минулого часу і перфектними формами – це описи ландшафту зі спогадів Еллен Дін, яка розповідає пану Локвуду історію Хіткліфа, Лінтонів та Ершно. В них співіснують різні часові плани. На момент розповіді більшість її учасників, за винятком Хіткліфа, Кетрін-молодшої та Гертона Ершно, померли.

Презентні і футуральні форми дієслова активно використовуються в КМФ «ландшафт», представлених у формі монологу, діалогу, полілогу:

- *I'll not lie there by myself: they may bury me twelve feet deep, and throw the church down over me, but I won't rest till you are with me. I never will!*' [Bronte 2014, с. 76]. (діалог, персонажне мовлення)

- *You will, perhaps, think the building old and dark at first; though it is a respectable house: the next best in the neighbourhood. And you will have such nice rambles on the moors. Hareton Earnshaw – that is, Miss Cathy's other cousin, and so yours in a manner – will show you all the sweetest spots; and you can bring a book in fine weather, and make a green hollow your study* [Bronte 2014, с. 190] (діалог, персонажне мовлення).

Темпоральна сітка складається з КМФ «ландшафт» змішаного типу, що вказує на нерівномірність і багатовимірність художнього часу. На відміну від реального часу, хронотоп і лінійність подій у художньому часі часто порушуються. Темпоральний візерунок не можна відтворити у повній відповідності до реальних часових параметрів. Більше того, ця темпоральна сітка допомагає чітко окреслити просторовий континуум, у якому розгортаються події. Зокрема, маєтки «Грозовий перевал» і «Гніздо Дрозда» слугують двома основними орієнтирами на місцевості. Містечко Гіммертон, яке розташоване поблизу і часто згадується в КМФ «ландшафт», знаходиться на ближній периферії до цього простору. В романі переважають КМФ «ландшафт» змішаного типу та у формах минулого часу, тому що на момент розповіді події вже відбулися.

2.2. Синтаксичне аранжування КМФ «ландшафт»

Дослідження комунікативних одиниць – сфера активного синтаксису, тому головним предметом нашого дослідження є засоби активного синтаксису. Активний синтаксис вивчає форму вираження певної думки, «якими мовними засобами реалізується предикативність, як репрезентується опис того чи іншого шматка дійсності тощо» [Щерба 1974, с. 68]. «Пасивний

синтаксис займається дослідженням словосполучень, порядку слів, фразового наголосу, інтонації, які постають як виразники синтаксичного значення» [Щерба 1974, с. 13]. Ці фактори мають другорядне значення для нашої розвідки.

Для зображення географічного середовища, об'єктів і явищ природи у КМФ «ландшафт» використовуються типові синтаксичні структури – прості й складні реченнєві побудови, які й стають об'єктом уваги в цьому розділі.

Синтаксис відіграє важливу роль у відтворенні КМФ. Зокрема, додаткові можливості нам надає синтаксична семантика, основним предметом вивчення якої є об'єктивно-смісловий зміст речення як форма репрезентації конкретного явища об'єктивної дійсності. З точки зору синтаксичної семантики кожна КМФ конститується чотирма рівнями: 1) денотативним (базовий рівень, що реалізується в денотативній структурі висловлення), 2) комунікативним (актуальне членування), 3) семантичним, 4) формальним рівень [Всеволодова 2017, с. 55]. У цьому чотирирівневому комплексі провідну роль відіграє семантичний рівень, який визначає типологію використання певних семантико-синтаксичних структур у різних народів світу.

Конструкція – це синтаксично значуще об'єднання слів. Іноді конструкціями називають моделі (структурні схеми), за якими будуються речення і словосполучення. *Синтаксична структура речення* – це множинність синтаксичних зв'язків відповідного речення. [Загнітко 2007, с. 15]. Відомо, що в кожній КМФ домінують преферентні структурні схеми і синтаксичні моделі.

Синтаксичні моделі є абстрактними конструктами, а їх лексичне наповнення і синтаксична ефективність зумовлюються змістом висловлення, мовленнєвими умовами, намірами мовця. Синтаксичні моделі заповнюються не хаотично, а за певними правилами заповнення структурних моделей речення лексичним матеріалом, які визначаються самою мовою.

Різноманітні можливості відтворення синтаксичної організації інформації можна реалізувати за допомогою різних видів речень, які використовуються для побудови КМФ «ландшафт». У синтаксичному аранжуванні КМФ «ландшафт» беруть участь прості й складні синтаксичні побудови – складносурядні (ССР, паратаксис), складнопідрядні (СПР, гіпотаксис) речення і сурядно-підрядні комплекси (СПК), які по-різному відтворюють закодовану інформацію.

Таблиця 2.4

**Частотність використання синтаксичних конструкцій у КМФ
«ландшафт»**

	Просте речення		Складне речення	
	власне просте	ускладне не	ССР	СПР
	8%	12%	50%	30%
Частка у складі текстового масиву	20%		80%	
Разом	100%			

У результаті підрахунків було виявлено, що КМФ «ландшафт» репрезентований у романі переважно складними реченнями; їх загальна кількість становить 80 % від загального масиву дібраного матеріалу. З них 50% припадає на ССР, а 30% на СПР. Крім того, було проведено частотний аналіз використання різних типів речень, який виявив домінування гіпотактичних конструкцій в тексті КМФ «ландшафт».

2.2.1 Прості синтаксичні конструкції

Речення – найважливіша і найпоширеніша синтаксична конструкція, проте не єдина. Синтаксична конструкція – це група слів, хоча не кожна

група слів складає синтаксичну конструкцію [Криворучко 2012, с. 3]. Структурні одиниці більш «низького» рангу ніж речення можуть виступати лише в якості його конститuentів. Навіть просте речення, яке складається з мінімальної кількості членів, позначає певну співвіднесену з реальною дійсністю ситуацією.

Реченням називається мовна одиниця, яка має структуру, яка надає цій одиниці можливості вжитку в якості мінімального висловлення (мовного витвору), а саме: підметово-присудкову структуру [Бархударов 1966, с. 141]. Просте речення – це монопредикатна реченнева конструкція, яка займає чинне місце у відтворенні КМФ «ландшафт». Незважаючи на стислість, просте речення повністю відповідає вимогам речення як повноцінної комунікативної й структурної одиниці. І це не дивно, адже воно лежить в основі інших синтаксичних конструкцій будь-якого ступеня складності [Иванова 1981, с. 165].

Кожне речення є певною синтаксичною конструкцією. Як і будь-яка інша конструкція, воно має ведучий структурний каркас і те, що можна опустити без порушення цілісності конструкції. У можливості / неможливості опущення, інакше, в якості факультативності / обов'язковості, проявляється ознака значущості синтаксичного елемента для конструкції, частиною якої він являється. [Иванова 1981, с. 207].

Прості речення становлять 20% від загального аранжування КМФ «ландшафт». Найчастіше зустрічаються двокомпонентні поширені конструкції (8%) і прості ускладнені (12%). Останні ускладнюються різноманітними другопредикатними конструкціями – інфінітивними, дієприкметниковими, герундіальними зворотами.

У процесі дослідження було виявлено, що у складі КМФ «ландшафт» **прості поширені речення** виконують різноманітні функції. Зокрема, вони часто виступають як зачин: *The snow began to drive thickly. I seized the handle to essay another trial; when a young man without coat, and shouldering a pitchfork, appeared in the yard behind* [Bronte 2014, с. 10]; *Yesterday afternoon*

set in misty and cold. I had half a mind to spend it by my study fire, instead of wading through heath and mud to Wuthering Heights [Bronte 2014, с. 9]; *That Friday made the last of our fine days for a month. In the evening the weather broke: the wind shifted from south to north-east, and brought rain first, and then sleet and snow.* [Bronte 2014, с. 157].

Усі три пасажі починаються з простих речень, які готують читача до сприйняття подальших подій у певному ландшафті за певних погодних умов. Завдяки такому прийому інформація про оточуюче середовище подається поступово та без надлишкового навантаження. Тож, у першій КМФ автор привертає увагу до перемены погоди (*The snow began to drive thickly*). Отже, погода погіршилася, снігопад стає складною перепоною для містера Локвуда на зворотному шляху. У другій КМФ, з якої починається окремий розділ роману, просте речення підкреслює похмурість оточуючого середовища і подій, які відбуватимуться в подальшому. Означення-маркери *misty* і *cold* дозволяють відчувати несприятливу погоду на фізичному рівні. У третьому пасажі теж йдеться про несподівану зміну погоди, але проста реченнева конструкція передає тільки інтродуктивну інформацію (*That Friday made the last of our fine days for a month*). Маркери *that* і *last* вказують на неминучість подальших подій. Загалом, в рамках КМФ «ландшафт» зміна погоди гармонічно пов'язана із розгортанням подій у романі: сильний дощ або вітер, різкий снігопад, зазвичай, трапляються напередодні трагічних, сумних подій.

Інколи просте речення розрізає загальну оповідь і передбачає зміну теми: *...the knock was repeated: not loud, and still importunately. I put the jug on the banister and hastened to admit him myself. The harvest moon shone clear outside. It was not the attorney. My own sweet little mistress sprang on my neck sobbing, 'Ellen, Ellen! Is papa alive?'* [Bronte 2014, с. 259-260]. У цьому уривку КМФ «ландшафт» оточений подібними власне простими і простими реченнями ускладненої структури, не порушуючи цілісності оповіді. При цьому конструкція «підмет + присудок» розширюється за рахунок означення *harvest* і обставин місця *outside* і способу дії *clear*. Таким чином, нам

підказують куди треба дивитися. Місячне світло освітлює поріг, де несподівано має з'явитися героїня.

Для аранжування КМФ «ландшафт» найчастіше використовуються прості речення з простим присудком: *In the evening I went to the churchyard. It blew bleak as winter – all round was solitary* [Bronte 2014, с. 265]. *Winter is not here yet* [Bronte 2014, с. 212]. Це надає КМФ «ландшафт» конкретності на загальному фоні художнього твору. Йдеться про конкретний об'єкт місцевості (*churchyard*) або про пору року (*winter*), що не потребує детального опису. Завдяки простому присудку легше актуалізувати конкретний географічний об'єкт або явище природи.

У пасажі *It was not the thorn bending to the honeysuckles, but the honeysuckles embracing the thorn* [Bronte 2014, с. 85] складний присудок допомагає підкреслити поетичність і символізм елементів ландшафту, про які йдеться. КМФ «ландшафт», виражені власне простими реченнями, характеризуються обмеженим описовим інструментарієм. На відміну від описів інтер'єру, які зустрічаються у художньому дискурсі, вони розширюються виключно за рахунок простих другорядних членів.

Зокрема, тут зустрічається декілька КМФ «ландшафт», виражених ***власне простими реченнями із однорідними другорядними членами***. Наприклад, *Yesterday was bright, calm, and frosty* [Bronte 2014, с. 274]; *Yesterday afternoon set in misty and cold*. [Bronte 2014, с. 9] Однорідні члени речення – ефективний спосіб лаконічної репрезентації шматка реальної дійсності, яка, на думку автора, не потребує зайвої деталізації або конкретики на тлі загальної оповіді. Зокрема, у першому реченні однорідні означення допомагають уявити сонячний зимовий день, а у другому – туманний і холодний осінній день. Немає потреби у детальному описі географічного простору. Змістовна лаконічність цих КМФ «ландшафт» говорить сама за себе.

З-поміж різних засобів синтаксичного аранжуванні КМФ «ландшафт» особливе місце займає просте речення, ускладнене ***другопредикативними***

конструкціями, найчастіше – дієприкметниковими зворотами. Ускладнені речення містять приховану предикативну структуру, виражену низкою координованих головних членів, герундіальними, партиципціальними, інфінітивними зворотами тощо [Морозова 2009, с. 65].

У складі простих речень **дієприкметникові звороти** підкреслюють комплементарну інформацію, підсилюючи підметово-предикатну групу у реченні. Для синтаксичного аранжування КМФ «ландшафт» використовуються виключно прості речення з **дієприкметниковими зворотами у постпозиції**: *Cathy stared a long time at the lonely blossom trembling in its earthy shelter, and replied, at length* [Bronte 2014, с. 212]; *I distinguished a moor-sheep cropping the short turf on the Graves* [Bronte 2014, с. 280]. Ці ускладнені синтаксичні конструкції дозволяють відтворити певні супровідні обставини, значущі для мовця в момент конструювання ситуації.

У наступному прикладі дієприкметниковий зворот виконує функцію додатка: *I had half a mind to spend it by my study fire, instead of wading through heath and mud to Wuthering Heights* [Bronte 2014, с. 9]. Ця синтаксична конструкція допомагає реалізувати протиставлення супровідних обставин, важливих для мовця. Зі змісту та синтаксичної конструкції першої половини речення очевидно, що мовець – Еллен Дін – раціональна і практична людина, яка у своїх вчинках ніколи не керується пристрасстю або почуттями. У цьому випадку дієприкметниковий зворот виконує роль поширеного означення, яке знаходиться у постпозиції: *One time I passed the old gate, going out of my way, on a journey to Gimmerton. I came to a stone where the highway branches off on to the moor at your left hand; a rough sand-pillar, with the letters W. H. cut on its north side, on the east, G., and on the south-west, T. G.* [Bronte 2014, с. 100].

У наступному КМФ «ландшафт» вмотивовується використання цього дієприкметникового звороту: мовець цілеспрямовано прямував до значущого об'єкту ландшафту – каменю на роздоріжжі. У цьому випадку дієприкметниковий зворот підкреслює значущість певних днів у

сільськогоспкалендарі: *At Wuthering Heights it always sounded on quiet days following a great thaw or a season of steady rain* [Bronte 2014, с. 145].

Крім простих речень з дієприкметниковими зворотами, у романі не виявлено жодних випадків оформлення КМФ «ландшафт» простими реченнями із герундіальними або інфінітивними зворотами.

Отже, просте речення відіграє важливу, хоч і не провідну роль в синтаксичному аранжуванні КМФ «ландшафт». Хоча просте непоширене речення майже не задіяне в аранжуванні, поширені реченнєвих конструкцій з другорядними членами і дієприкметниковими зворотами. Конкретизація змісту таких речень відбувається за рахунок поширення присудка і однорідних членів речення (означень, обставин). Випадків поширення підмета не виявлено. У КМФ «ландшафт» переважають присудки простої конструкції. У складі КМФ «ландшафт» виконує декілька змістових функцій: зачин, зміна теми у процесі загального викладення подій. Дієприкметникові звороти у складі простих поширених речень допомагають конкретизувати комплементарну інформацію, яка пов'язана із головним або другорядним членом, із яким синтаксично пов'язаний зворот. Варто зазначити, що значна кількість простих поширених речень містить описи погодних умов, пір року як важливих просторово-часових інформаційних маркерів.

2.2.2 Складні синтаксичні конструкції

Складне розглядається як безпосередній ситуативний контекст для реалізації КМФ «ландшафт». У процесі роботи було окреслено особливості аранжування зазначених КМФ за допомогою різних типів складних речень і особливості функціонування складних речень з непрямою і прямою мовою.

Складними (складносурядними і складнопідрядними) реченнями є «конструкції, у яких представлені (повністю або частково) два чи більше структурно-предикатних центрів» [Морозова 2009, с. 65]. У складному

реченні предикативність реалізується виключно на рівні складових, а не речення в цілому. На відміну від простого речення, яке «збирається» із якісно відмінних від речення одиниць (словоформ, слів, сполучень слів, словосполучень), складне речення будується із наближених до речення одиниць – предикативних конструкцій. [Иванова 1981, с. 231].

У простому реченні неможливо одночасно відтворити декілька шматків реальної дійсності, тоді як складне має таку можливість. Тобто складне речення – це декілька ситуацій, які можуть відбуватися в одній або різних часо-просторових площинах. Предикативність окремих компонентів будь-якого складного речення частково посилює загальнореченнєві зв'язки, проте цього недостатньо для формування загальної предикативності.

Складні синтаксичні конструкції, які зустрічаються у КМФ «ландшафт», мають такі характеристики: велика довжина, висока питома вага полісинтетичного та асиндетичного сурядного зв'язком, превалювання двокомпонентних структур. Крім цього, характерною ознакою ідіостилю Емілі Бронте є складні речення з прямою і непрямою мовою, які формують КМФ «ландшафт». Широко застосовується структурно-пунктуаційна репрезентація синтаксичних конструкцій.

Складносурядне речення (паратакис) «містить дві чи більше клаузи, поєднані сурядним зв'язком» [Александрова 2007, с. 186]. Всі клаузи перебувають у граматично рівноправних відношеннях між собою. ССР характеризуються високою структурно-семантичною єдністю, а між його рівнозначними складовими встановлюється тісний смисловий зв'язок. На думку В. І. Стрельчук, «основною ознакою складносурядного речення є те, що воно віддзеркалює хід думки, співвідносячи зміст кожної наступної клаузи зі змістом попередньої» [Стрельчук 2013, с. 151]. Так, ССР *On that bleak hill-top the earth was hard with a black frost, and the air made me shiver through every limb* [Bronte 2014, с. 9] складається з двох частин з однаковими підметово-присудковими групами, які поєднуються сполучником *and*, що урівнює дві клаузи між собою.

У деяких випадках рівноправні частини ССР чітко протиставляються одна одній, що дозволяє констатувати певний факт або об'єкт реальної дійсності. Це особливо помітно у лаконічних ССР. Наприклад, у пасажі *The day she was buried, there came a fall of snow. In the evening I went to the churchyard. It blew bleak as winter – all round was solitary* [Bronte 2014, с. 265] має місце протиставлення, оформлене паратаксісом. Обидва речення безсполучникові. Зокрема, у першому конструкції відзначаються стислістю, без поширених предикатів, тому що природа сумує разом із Едвардом Лінтоном. Це констатація факту фізичної й духовної смерті його дружини Кетрін. У третьому реченні КМФ «ландшафт» протиставлення оформлюється схемою [...] – [...]. Громіздкі синтаксичні конструкції порушили б когерентність розгортання трагічних подій і момент єдності людини і природи. Пор.: *It was a misty afternoon, but the February sun shone dimly, and we could just distinguish the two fir-trees in the yard, and the sparely-scattered gravestones* [Bronte 2014, с. 236].

Хоча у складі простих речень не було виявлено першо- і другопартиципних, герундіальних зворотів, вони є доволі продуктивним засобом аранжування КМФ «ландшафт» у складі СПР і ССР: *That was his most perfect idea of heaven's happiness: mine was rocking in a rustling green tree, with a west wind blowing, and bright white clouds flitting rapidly above; and not only larks, but throstles, and blackbirds, and linnets, and cuckoos pouring outmusic on every side, and the moors seen at a distance, broken into cool dusky dells; but close by great swells of long grass undulating in waves to the breeze; and woods and sounding water, and the whole world awake and wild with joy* [Bronte 2014, с. 227-228]. Окрім герундіального і першопартиципного зворотів у цьому КМФ зустрічається й другопартиципний зворот (*broken into cool dusky dells*). Хоча ці засоби не використовувалися у простих реченнях, у складних вони конкретизують ті члени речення, з якими пов'язані синтаксичним зв'язком.

Цей пасаж оформлюється за схемою [...], but [...] and [... and ...]. Перед нами представлено один з описів кладовища. Ця паратактична конструкція характеризує ландшафт як певну структурно-семантичну єдність, у рамках якої за допомогою різних другорядних членів речення цей важливий об'єкт репрезентується як щось далеке, невиразне, як ворота між світом живих і мертвих.

Два наступні пасажі оформлені паратакисом: 1) *In the evening the weather broke: the wind shifted from south to north-east, and brought rain first, and then sleet and snow* [Bronte 2014, с. 157]; 2) *Summer drew to an end, and early autumn: it was past Michaelmas, but the harvest was late that year, and a few of our fields were still uncleared* [Bronte 2014, с. 211]. У першому пасажі два рівноправних простих речення поєднані безсполучниковим паратакисом ([...]:[...]). При цьому друге просте речення ускладнене групами однорідних присудків і прямих додатків (синдетичний зв'язок). Завдяки прийому градації однорідних членів автору вдається описати наближення осені більш деталізовано й розгорнуто. Явища довкілля описуються поступово, без порушення логічної послідовності і хронотопу.

У другому пасажі синдетичний і асиндетичний паратакис поєднуються за схемою [...] : [...], but [...], and [...]. Перед нами опис осінньої природи на фоні незавершених сільськогосподарських робіт – пасторальний ландшафт. Це складна паратактична конструкція, яка поєднує однорідні члени речення у складі клаузи і предикативні члени ССР. Це підсилює прийом градації в режимі минулого. «Сама композиція градації надає можливість показати декілька рис одного явища. Головна синтаксична характеристика цих конструкцій – відносини сурядності між їхніми частинами, що говорить про рівноправність цих елементів.» [Стрельчук 2013, с. 44].

Як зазначалося вище, КМФ «ландшафт» часто оформлюється ССР з полісиндетичним і асиндетичним зв'язком. Наприклад, *It was about the period that my narrative has reached: a bright frosty afternoon; the ground bare, and the*

road hard and dry [Bronte 2014, с. 100]. Це ССР оформлюється за схемою [...]: [...]; [...] and [...]. Асиндетичний сурядний зв'язок поєднує окремі члени речення без сполучника між ними. Сурядність пропонує однотипність, однакову функціональність, синтаксичну самостійність компонентів. Асиндетичний сурядний зв'язок може бути стилістичним засобом створення спокійної розповіді, прийомом створення фотографічної точності опису [Брандес 2004, с. 303].

На відміну від асиндетичного зв'язку, полісиндетичний формується за допомогою різних зв'язкових засобів – єднальними (*and, as well as, both... and*), протиставними (*but, yet*), розділовими (*or, either*) сполучниками. У складі КМФ «ландшафт» полісиндетичний зв'язок створює ефект розміреності, врівноваженості викладу, нагадує структурування висловлення в казках, розповідях для дітей, простому розмовному мовленні [Брандес 2004, с. 303]. Пор.:

1) *There was no moon, and everything beneath lay in misty darkness: not a light gleamed from any house, far or near all had been extinguished long ago: and those at Wuthering Heights were never visible – still she asserted she caught their shining* [Bronte 2014, с. 116-117].

2) *It's a rough journey, and a sad heart to travel it; and we must pass by Gimmerton Kirk to go that journey! We've braved its ghosts often together, and dared each other to stand among the graves and ask them to come* [Bronte 2014, с. 117].

Перша КМФ оформлюється за схемою [...] and [...]: [...], [...]: and [...] – [...]. У цьому випадку має місце комбінація асиндетичного і полісиндетичного зв'язків. Такий прийом значно розширює описовий інструментарій і його межі. Ця КМФ розгортається розмірено, ритмічно, монотонно, не порушуючи загального спокійного ходу розгортання подій. Перше речення у другому КМФ «ландшафт» – яскравий приклад полісиндетичного зв'язку, коли схожі рівноправні речення поєднуються між собою за допомогою сполучників ([...], and [...] and [...]!).

З одного боку, існує загроза інформаційного і синтаксичного перенавантаження у рамках однієї КМФ. З іншого, полісиндетика або комбінація асиндетичного і полісиндетичного зв'язків дозволяє значно розширити межі часового простору в описі ландшафту і показати, як багато подій відбувається, без порушення їх одночасності або логічної послідовності. Ось яскраві приклади висопродуктивної комбінаторності асиндетичного і полісиндетичного зв'язків:

1) *We were in April then: the weather was sweet and warm, the grass as green as showers and sun could make it, and the two dwarf apple-trees near the southern wall in full bloom* [Bronte 2014, с. 299];

2) *'The snow is quite gone down here, darling,' replied her husband; 'and I only see two white spots on the whole range of moors: the sky is blue, and the larks are singing, and the becks and brooks are all brim full* [Bronte 2014, с. 124]

У цьому випадку має місце значне розширення синтаксичної конструкції КМФ «ландшафт» за рахунок полісиндетичного зв'язку. Однак зустрічаються і безполучникові з'єднання предикативних речень, які оформлюються двокрапкою. Така синтаксична схема має на увазі комплементарну причинно-наслідкову інформацію, яку містять у собі складносурядні синтаксичні зв'язки. У першій КМФ полісиндетична структура – це розкриття прихованого ландшафтного змісту першої клаузи. У другій КМФ асиндетичний зв'язок протиставляє зиму (*snow, two white spots*) і весну (*blue sky, larks, becks, brooks*).

Більшість КМФ «ландшафт» оформлюються складнопідрядними (СПР), або гіпотактичними конструкціями, які відбивають ідею підпорядкування чи залежності одного речення від іншого [Иванова 1981, с. 104]. За допомогою таких конструкцій розкривається багатогранність і різноманітність ландшафту у романі. Відіграють важливу роль у аранжуванні КМФ «ландшафт». Більша частина КМФ входять до складу спогадів, які містять детальні описи географічного простору, поголих умов, діалоги,

полілоги, монологи тощо. Всі ці елементи впливають на характер формування вищезазначених КМФ.

У складі СПР немає рівноправних синтаксичних відношень між його складниками. Будь-яке СПР складається з головного і однієї або декількох залежних частин. СПР, побудовані на основі підрядного зв'язку, чітко співвідносяться з простим реченням і конструюються за єдиними структурними схемами [Иванова 1981, с. 237]. Предикативні речення тотожні членам простого речення (словам), але на відміну від останніх мають внутрішньосинтаксичні зв'язки, завдяки чому формують окремі шматки реальної дійсності, які складаються у єдине ціле у складі СПР.

До складу КМФ «ландшафт» найчастіше входять СПР з підрядними місця, часу, способу дії, умовні, і комплементарними відношеннями.

Особливе місце в КМФ «ландшафт» займають СПР часу. Вони вказують на етапи перебігу подій та явищ, тривалість, одно- та різночасність подій. В КМФ «ландшафт» ця група речень маркується сполучниками *when, while, till*.
Пр.::

1) *It was a sweet substitute for the yet absent murmur of the summer foliage, which drowned that music about the Grange when the trees were in leaf* [Bronte 2014, с. 145];

2) *About midnight, while we still sat up, the storm came rattling over the Heights in full fury* [Bronte 2014, с. 78];

3) *I walked as if for a wager, mile after mile, till a turn brought me in view of the Heights; but no Catherine could I detect, far or near* [Bronte 2014, с. 177].

СПР з підрядними часу допомагають встановити чітке положення певних подій, явищ і об'єктів місцевості в темпорально-просторовій сітці КМФ «ландшафт». У першому КМФ події відбуваються наприкінці літа – ранньої осені (...*when the trees were in leaf*). У другому КМФ мешканці маєтку «Буремний перевал» стають свідками опівнічної бурі. У третьому КМФ «ландшафт» після тривалої прогулянки мовець досягає повороту на

маєток «Буремний Перевал», звідки добре проглядається навколишня місцевість.

У пасажі *The abrupt descent of Penistone Crags particularly attracted her notice; especially when the setting sun shone on it and the topmost heights, and the whole extent of landscape besides lay in shadow* [Bronte 2014, с. 174] виділяється сполучником *when* проміжок часу, коли вечірнє сонце освітлювало *Penistone Crags* і його околиці.

СПР з підрядними місця відіграють важливу роль у КМФ «ландшафт». Це одна з найпродуктивніших синтаксичних конструкцій у складі КМФ. Ця група речень маркується сполучниками *which, where*. Пор.:

1) *On one side of the road rose a high, rough bank, where hazels and stunted oaks, with their roots half exposed, held uncertain tenure: the soil was too loose for the latter; and strong winds had blown some nearly horizontal* [Bronte 2014, с. 212];

2) *I came to a stone where the highway branches off on to the moor at your left hand; a rough sand-pillar, with the letters W. H. cut on its north side, on the east, G., and on the south-west, T. G.* [Bronte 2014, с. 100];

3) *It was the same room into which he had been ushered, as a guest, eighteen years before: the same moon shone through the window; and the same autumn landscape lay outside* [Bronte 2014, с. 262].

СПР з підрядними місця допомагають виділити найважливіші, значущі об'єкти ландшафту. Зокрема, у першому КМФ увагу читачів привертається до місця, де ростуть могутні дуби і горіхи. У другому КМФ об'єктом уваги стає поворот на болота, неподалік дороговказ. У третьому КМФ опис ландшафту змішується з описом інтр'єру, і наша увага привертається до виду за вікном.

Субординація і підпордкування дозволяють виділити головні й другорядні деталі або звернути увагу на конкретний об'єкт місцевості. Наприклад, СПР з комплементарними відношеннями в *On a mellow evening in September, I was coming from the garden with a heavy basket of apples which I*

had been gathering [Bronte 2014, с. 86] підкреслює різночасність дій по відношенню до додатка. А в пасажі *Finally, she dived into a hollow; and before I came in sight of her again, she was two miles nearer Wuthering Heights than her own home; and I beheld a couple of persons arrest her, one of whom I felt convinced was Mr. Heathcliff himself* [Bronte 2014, с. 197] гіпотактична конструкція виконує іншу функцію – поширене уточнення з персонажним мовленням.

Аналіз частотності реченневих конструкцій виявив, що серед складних речень, задіяних у оформленні КМФ «ландшафт» превалюють гіпотактичні конструкції (49%). Водночас, паратактичні структури становлять 20% від загального текстового масиву. Синтаксичні конструкції змішаного типу складають 31% аранжування КМФ «ландшафт».

Таблиця 2.5

Реченнєві конструкції у складі КМФ «ландшафт»

Тип реченневих конструкцій	Кількість, %	
Паратактичні	52	20%
Гіпотактичні	128	49%
Змішані	80	31%
Разом	260	100%

Вони дозволяють ефективно представити «ландшафтну» інформацію на загальному тлі художнього твору. Завдяки субординації у СПР є можливість винести на перший план важливі деталі і вигідно підкреслити другорядні факти. В той же час, прості та паратактичні конструкції разом також становлять значну кількість синтаксичних одиниць.

Презентація ландшафту в КМФ часто представляє собою ланцюжки різних підрядних речень – *періоди*. Особливістю оформлення КМФ «ландшафт» у формі періодів є поєднання пара- і гіпотактичних конструкцій. Змішані синтаксичні конструкції у КМФ «ландшафт» дозволяють

привернути увагу до першорядних деталей ландшафту. У складі КМФ «ландшафт» періоди будуються за наступними моделями:

- which-модель: *It was a sweet substitute for the yet absent murmur of the summer foliage, which drowned that music about the Grange when the trees were in leaf* [Bronte 2014, с. 145] (першорядна деталь – музичний шелест літнього листя);

- what-модель: *The distance from the gate to the grange is two miles; I believe I managed to make it four, what with losing myself among the trees, and sinking up to the neck in snow: a predicament which only those who have experienced it can appreciate* [Bronte 2014, с. 29] (першорядна деталь – заплутаний шлях поміж дерев, у снігу);

- how-модель: *I could not wring from my little lady how she had spent the day; except that, as I supposed, the goal of her pilgrimage was Penistone Crag; and she arrived without adventure to the gate of the farm-house, when Hareton happened to issue forth, attended by some canine followers, who attacked her train* [Bronte 2014, с. 182] (першорядна деталь – відпочинок на природі);

- when-модель: *We were busy with the hay in a far-away field, when the girl that usually brought our breakfasts came running an hour too soon across the meadow and up the lane, calling me as she ran* [Bronte 2014, с. 59] (першорядна деталь – завчасний прихід дівчини з поля зі звісткою про народження Гертона);

- whose-модель: *They sat together in a window whose lattice lay back against the wall, and displayed, beyond the garden trees, and the wild green park, the valley of Gimmerton, with a long line of mist winding nearly to its top (for very soon after you pass the chapel, as you may have noticed, the sough that runs from the marshes joins a beck which follows the bend of the glen)* [Bronte 2014, с. 87] (першорядна деталь – віконна решітка).

До складних синтаксичних конструкцій, які використовуються в описах ландшафту, часто входять прямі кореляції з іллокутивними інтенціями автора/персонажа. В КМФ «ландшафт» такі кореляції виділяються комами,

тире і навіть дужками (парантеза). Наприклад: *From dinner to tea she would lie in her breeze-rocked cradle, doing nothing except singing old songs – my nursery lore – to herself, or watching the birds, joint tenants, feed and entice their young ones to fly: or nestling with closed lids, half thinking, half dreaming, happier than words can express* [Bronte 2014, с. 212]. Ця пряма кореліція вводить всередину абзацу, без порушення послідовності і чіткості викладу подій. У цьому випадку пряма кореляція належить до персонажного мовлення: *Hareton Earnshaw – that is, Miss Cathy's other cousin, and so yours in a manner – will show you all the sweetest spots; and you can bring a book in fine weather, and make a green hollow your study* [Bronte 2014, с. 190].

Приблизно 10% від загального об'єму КМФ «ландшафт» оформлені ССП/СПР з непрямою мовою. Вони складаються з СПР і ССП із полісиндетичним і асиндетичним зв'язком. Наприклад:

- *It was a very dark evening for summer: the clouds appeared inclined to thunder, and I said we had better all sit down; the approaching rain would be certain to bring him home without further trouble* [Bronte 2014, с. 78];

- *I explained that they were bare masses of stone, with hardly enough earth in their clefts to nourish a stunted tree* [Bronte 2014, с. 174];

- *He said the pleasantest manner of spending a hot July day was lying from morning till evening on a bank of heath in the middle of the moors, with the bees humming dreamily about among the bloom, and the larks singing high up overhead, and the blue sky and bright sun shining steadily and cloudlessly* [Bronte 2014, с. 227].

Значна частина КМФ «ландшафт» представлена складними реченнями з прямою мовою, оскільки вони представлені у вигляді діалогів і полілогів у спогадах Еллен Дін. До їх складу входять СПР із різними видами відношень і ССП із полісиндетичним і асиндетичним зв'язком. Пор.:

- *'Papa would tell you, Miss,' I answered, hastily, 'that they are not worth the trouble of visiting. The moors, where you ramble with him, are much nicer; and Thrushcross Park is the finest place in the world'*[Bronte 2014, с. 174];

- 'This is nothing,' cried she: 'I was only going to say that heaven did not seem to be my home; and I broke my heart with weeping to come back to earth; and the angels were so angry that they flung me out into the middle of the heath on the top of Wuthering Heights; where I woke sobbing for joy [Bronte 2014, c. 74].

У романі «Буремний Перевал» КМФ «ландшафт» оформлюються на тлі розгортання основної сюжетної лінії. Під час вивчення функціонування складних речень у тексті було виявлено, що вибір моделі складних речень з гіпотаксисом і паратаксисом обґрунтоване комунікативним наміром автора. Отже, якщо авторка прагне розкласи ситуацію, об'єкт або явище природи на окремі фрагменти, вона обирає декілька незалежних граматичних конструкцій. І, навпаки, якщо передбачається зберегти цілісність ситуації, об'єкта або явища природи в КМФ «ландшафт» автор обирає об'ємну, широку конструкцію, що охоплює значний текстовий потенціал і в якій вибудовується опис географічного простору, явищ і об'єктів природи як єдине ціле.

Загалом, КМФ «ландшафт» переважно складається із СПР і ССР з політа асиндетичним зв'язком. У складі СПР домінують гіпотактичні конструкції. Прості та ускладнені речення становлять незначну частину КМФ «ландшафт», проте відіграють важливу роль у їх формуванні. Найпродуктивнішими типами СПР у складі КМФ «ландшафт» є клаузи часу та місця. Крім того, тут часто трапляються складні реченням з прямою і непрямою мовою, оскільки вони є частиною спогадів і входять до складу монологів, діалогів, полілогів. Ще одним продуктивним різновидом складної синтаксичної конструкції, що зустрічається у тексті КМФ «ландшафт», є періоди.

Отже, КМФ «ландшафт» в англomовному художньому дискурсі аранжується переважно із складних реченневих конструкцій, тому що вони повніше і виразніше відтворюють географічний простір КМФ «ландшафт».

РОЗДІЛ 3

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Тема нашої дипломної роботи «Лінгвопоетична репрезентація ландшафту в англомовних художніх текстах». Написання роботи як і сама сфера перекладу передбачає працю за комп'ютером протягом тривалого часу. Саме тому необхідно приділити максимум уваги до оформлення свого робочого місця. Зазвичай це кабінет або офіс, в якому розташовується робочий стіл, стілець, техніка. Для покращення умов праці мають бути враховані всі чинники впливу на здоров'я людини при роботі в такій обстановці.

3.1. Аналіз потенційних небезпек

Існує чимало небезпек, на які наражається людина під час роботи, залежно від того, де вона працює. Найбільш поширеними є такі:

1) ураження електричним струмом, у наслідок несправності електророботобудування, яке використовується під час виконання трудових обов'язків, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку.

2) механічне травмування в наслідок нераціонального розташування робочих місць;

3) нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими). Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт,

внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги на працю та стресових станів;

4) кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

5) негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

6) недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

7) підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

8) незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

9) вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим тенем, недотриманням, або порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

10) неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей.

11) небезпека від кондиціонерів, яка полягає в різкому перепаді температур і у старому фільтрі.

12) небезпеки, пов'язані із порушенням санітарно гігієнічних вимог: деякі офіси розташовані у підвальних, складських, тісних, малоосвітлених і поганопривітрюваних приміщеннях.

13) небезпеки психофізіологічного характеру, наприклад, підвищені психофізіологічні навантаження при роботі з персональним комп'ютером, які виникають через нераціональну організацію робочого часу.

3.2. Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення – 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженобезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44;

ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до І класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значення (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж 6,0 м², а об'єм не менше ніж 20,0 м³).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин»

для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою. Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, ший, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

Небезпеки психофізіологічного характеру, наприклад, підвищені психофізіологічні навантаження при роботі з персональним комп'ютером, які виникають через нераціональну організацію робочого часу. Для забезпечення високого рівня праці і підвищення продуктивності праці необхідний раціональний поділ праці, зокрема оптимальне організування режиму праці і відпочинку, раціональна побудова трудового процесу, ефективне навчання з метою швидкого оволодіння трудовими навичками. Критеріями ефективності режиму діяльності вважають наявність стійкого динамічного робочого стереотипу, прийнятних виробничих і фізіологічних показників.

При організації праці, що пов'язана з використанням персональних комп'ютерів, для збереження здоров'я працюючих, запобігання професійним захворювання і підтримки працездатності слід передбачити регламентовані перерви для відпочинку. Режими праці і відпочинку мають передбачати додаткові нетривалі перерви в періоди, що передують появі об'єктивних і суб'єктивних ознак стомлення і зниження працездатності. За основну роботу з персональним комп'ютером слід вважати таку, що займає не менше 50% часу впродовж робочої зміни.

Відповідно до п. 5.3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 протягом дня мають передбачатися:

- перерви для відпочинку і вживання їжі (обідні перерви);
- перерви для відпочинку і особистих потреб (згідно з трудовими нормами);
- додаткові перерви, що вводяться для окремих професій з урахуванням особливостей трудової діяльності.

Тривалість обідньої перерви визначається чинним законодавством про працю і правилами внутрішнього трудового розпорядку.

У всіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з персональним комп'ютером не повинна перевищувати 4 години. При 12-годинній робочій зміні регламентовані перерви повинні встановлюватися в перші 8 годин роботи аналогічно перервам при 8-годинній робочій зміні, а протягом останніх 4-х годин роботи, незалежно від характеру трудової діяльності, через кожну годину тривалістю 15 хвилин (п. 5.9 та п. 5.10 ДСанПіН 3.3.2.007-98).

Для зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втомі доцільні деякі перерви використовувати для виконання комплексу вправ, приклади яких також наведено в ДСанПіН 3.3.2.007-98.

В окремих випадках – при хронічних скаргах працюючих на зорове стомлення, незважаючи на дотримання санітарно-гігієнічних вимог до режимів праці і відпочинку, а також застосування засобів локального захисту очей – допускається індивідуальний підхід до обмеження часу робіт з персональним комп'ютером, зміни характеру праці, чергування з іншими видами діяльності, не пов'язаними з персональним комп'ютером.

3.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Проведемо розрахунок освітлення в офісному приміщенні:

1. Вихідні дані

Розміри приміщення: 6 x 4 x 2,8

Тип світильника: ЛВО (растровий)

L/h: 1,4

Колір стелі, стін, підлоги (рст, рс, рп), %: 70%, 50%, 30%

2. Розрахувати кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт};$$

$$B = 4$$

$$H = 2,8$$

$$h_p = 0,8$$

$$[L/h] = 1,4$$

$$N_p = \frac{4}{(2,8 - 0,8) \cdot 1,4} = 2 \text{ (шт)};$$

$$N_p = 2;$$

3. Максимально припустима відстань між рядами світильників L_{\max} :

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м};$$

$$L_{\max} = \frac{4}{2} = 2 \text{ (м)};$$

4. Значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)};$$

$$i = \frac{6 \cdot 4}{(2,8 - 0,8) \cdot (6 + 4)} = 1,2;$$

5. Значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу:

Залежно від джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення.

$$\eta = 47\%;$$

6. Сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм};$$

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 6 \cdot 4 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,47} = 23591 \text{ (лм)};$$

7. Умовна загальна кількість світильників у приміщенні N_{ce}^* :

$$N_{ce}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт};$$

$$N_{ce}^* = \frac{6 \cdot 4}{4} = 6 \text{ (шт)};$$

8. Світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_l^*}, \text{ лм};$$

$$N_l^* = N_{ce}^* \cdot n, \text{ шт};$$

$$N_l^* = 6 \cdot 4 = 24 \text{ (шт)};$$

$$\Phi_l^* = \frac{23591}{24} = 983 \text{ (лм)};$$

9. Коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l};$$

$$m = \frac{983}{1200} = 0,82;$$

10. Оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні N_{ce} :

$$N_{ce} = N_{ce}^* \cdot m, \text{ шт};$$

$$N_{ce} = 6 \cdot 0,82 = 4,92 \approx 6 \text{ (шт)};$$

11. Фактична кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{ce} \cdot n, \text{ шт};$$

$$N_l = 6 \cdot 4 = 24 \text{ (шт)};$$

12. Загальна розрахункова освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк};$$

$$E_p = \frac{1200 \cdot 24 \cdot 0,47}{6 \cdot 4 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 366 \text{ (лк)}.$$

Отже, освітлення в приміщенні – E_p 366 лк відповідає нормам.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають

встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Небезпека від кондиціонерів полягає в різкому перепаді температур і у старому фільтрі. Постійний вплив холодного повітря розвиває простудні захворювання, а якщо вчасно не змінити фільтр, то весь ваш офіс наповниться мікробами. Мікроби розмножуються у волозі й темряві, а кондиціонер – це рай для них. Більш серйозна небезпека – захворіти на пневмонію. Є можливість захворіти від вірусу або інфекції, або може початися алергія на дрібний пил у закритій кімнаті. Тому треба триматися подалі від кондиціонерів і частіше міняти фільтри. Кондиціонери надто висушують повітря, вологість у приміщенні падає нижче оптимального показника у 60% (відповідно ДСН 3.3.6.042-99 в офісних приміщеннях

температура повітря повинна становити 22–25°C, відносна вологість повітря – 40–60%, швидкість руху повітря – не більше 0,1 м/с.), і в підсумку сухість викликає неприємні відчуття на слизових оболонках (очі, ніс і горло). Тому треба користуватися зволожувачами повітря.

Небезпеки, пов'язані із порушенням санітарно гігієнічних вимог: деякі офіси розташовані у підвальних, складських, тісних, малоосвітлених і поганопривітрюваних приміщеннях.

Площу приміщень, в яких розташовують персональні комп'ютери, визначають згідно з чинними нормативними документами. Відповідно до ДСанПіН 3.3.2.007-98 з розрахунку на одне робоче місце, обладнане ПК, встановлено такі норми:

- площа – не менше 6,0 кв. м;
- об'єм – не менше 20,0 куб. м.

Заземлені конструкції, що знаходяться у приміщеннях (батареї опалення, водопровідні труби, кабелі із заземленим відкритим екраном тощо), мають бути надійно захищені діелектричними щитками або сітками від випадкового дотику.

Також в цих приміщеннях повинні бути медичні аптечки першої допомоги, системи автоматичної пожежної сигналізації та переносні вуглекислотні вогнегасники. Підходи до засобів пожежогасіння повинні бути вільними.

Робочі місця, згідно з п. 4.3 ДСанПіН 3.3.2.007-98, слід розташовувати відносно світлових прорізів так, щоб природне світло падало переважно з лівого боку.

Конструкція робочого місця користувача персонального комп'ютера має забезпечити підтримання оптимальної робочої пози офісного працівника. Конструкція робочого столу має відповідати сучасним вимогам ергономіки і забезпечувати оптимальне розміщення на робочій поверхні використовуваного обладнання (дисплея, клавіатури, принтера) і документів.

Правилами встановлюються висота робочої поверхні робочого столу, параметри ширини і глибини для робочих столів, які мають забезпечувати можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля.

Відповідно до п. 4.8 ДСанПіН 3.3.2.007-98 робочий стілець має бути підйомно-поворотним, регульованим за висотою, з кутом нахилу сидіння та спинки, від спинки до переднього краю сидіння поверхня сидіння має бути плоскою, передній край – заокругленим. Регулювання за кожним із параметрів має здійснюватися незалежно, легко і надійно фіксуватися.

Поверхня сидіння і спинки стільця має бути напівм'якою з нековзним, повітронепроникним покриттям, що легко чиститься і не електризується (п. 4.12 ДСанПіН 3.3.2.007-98).

Робочий стіл для ПК, як правило, має бути обладнаним підставкою для ніг, вимоги до її розмірів та конструкції також прописані в правилах. Застосування підставки для ніг тими, у кого ноги не дістають до підлоги, є обов'язковим.

Приміщення можуть обладнуватись шафами для зберігання документів, магнітних дисків, полицями, стелажми, тумбами тощо з урахуванням вимог до площі приміщень.

Поверхня підлоги має бути рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями. Забороняється для оздоблення інтер'єру приміщень з персональними комп'ютерами застосовувати полімерні матеріали (деревинно-стружкові плити, шпалери, що миються, рулонні синтетичні матеріали, шаруватий паперовий пластик тощо), що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини.

3.4. Заходи з пожежної безпеки

Розглянемо заходи пожежної безпеки відповідно до вимог НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні». Перекладацька діяльність передбачає працю з електротехнікою в офісному приміщенні.

Категорії приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою визначають для найсприятливішого щодо виникнення пожежі або вибуху періоду, виходячи з фізичного стану горючих речовин і матеріалів, які знаходяться (зберігаються, переробляються, транспортуються) в апаратах, приміщеннях та зовнішніх установках, їх кількості, пожежовибухонебезпечних властивостей та особливостей технологічних процесів. Визначемо категорію приміщення за вибухопожежною та пожежною безпекою відповідно до ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Офісні приміщення належать до категорії Д (знижено пожежонебезпечна) – речовини і/або матеріали для категорій приміщень А, Б і В (крім горючих газів, горючих пилу і/або волокон), а також негорючі речовини і/або матеріали в холодному стані (за температури навколишнього середовища), за умов, що приміщення, в яких знаходяться (зберігаються, переробляються, транспортуються) речовини і/або матеріали, не відносяться до категорій А, Б або В.

При роботі в офісному приміщенні небезпеку загоряння становить електротехніка, але в тому випадку, якщо вона заходиться у несправному стані. Тому, відповідно до ДСТУ EN 2:2014 Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT), клас пожежі, що може виникнути в такому приміщенні – Е (горіння електрообладнання під напругою).

Згідно з ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги», ступінь вогнестійкості даного приміщення – II (всі конструктивні елементи негорючі (неспалимі) з межею вогнестійкості 30...120 хвилин).

Якщо площа приміщення – менше 100 м², то встановлюється один вогнегасник ВП-4 або ОУ-, якщо 100 м² і більше – два і більше вогнегасників, з масою заряду вогнегасної речовини 5кг і більше.

Крім того, слід передбачати по одному вуглекислотному вогнегаснику з величиною заряду вогнегасної речовини 3кг і більше:

- на 20м² площі підлоги в таких приміщеннях: офісні приміщення з ПЕОМ, комори, електрощитові, вентиляційні камери та інші технічні приміщення;

- на 50м² площі підлоги приміщень архівів, машзалів, бібліотек, музеї.

3.5. Заходи по забезпеченню безпеки при впливі електромагнітного імпульсу на елементи виробництва

Ядерні вибухи в атмосфері й більш високих шарах призводять до виникнення потужних електромагнітних полів з довжиною хвиль від 1 до 1000 м і більше. Ці поля через короткочасне існування називають електромагнітним імпульсом (ЕМІ). ЕМІ виникає при ядерному вибусі у воєнний час, у мирний час – при випробуванні ядерної зброї або ядерних аваріях і катастрофах в атмосфері й космосі.

Основною причиною виникнення ЕМІ тривалістю менше 1 с вважають взаємодію гамма-променів і нейтронів ядерного вибуху з атомами газів повітря, внаслідок чого з них вибиваються електрони (ефект Комптона) і хаотично розлітаються в середовищі позитивно заряджених атомів газів. Важливе значення має також виникнення асиметрії в розподілі просторових електричних зарядів, пов'язаних з особливостями поширення гамма-променів і утворення електронів.

Гамма-промені, які випускаються із зони вибуху в напрямі поверхні землі, поглинаються в більш щільних шарах атмосфери, вибиваючи з атомів повітря швидкі електрони, які летять у напрямку гамма-променів зі швидкістю світла, а позитивні іони (залишки атомів) залишаються на місці. У результаті поділу і переміщення позитивних і негативних зарядів у цій області й у зоні вибуху, а також при взаємодії зарядів з геомагнітним полем Землі утворюються елементарні й результуючі електричні та магнітні поля ЕМІ, які досягають поверхні землі в зоні радіусом кількох сотень кілометрів.

Виникають сильні поперечні токи і утворюється подібність великої «плоскої антени», яка випромінює потужний ЕМІ зі смугою частот від 10 кГц до 100 МГц. Залежно від висоти ядерного вибуху за інших однакових умов змінюються характер, інтенсивність ЕМІ і дальність його поширення.

Час наростання ЕМІ до максимального становить кілька мільярдних частинок секунди, що значно менше часу спрацьовування відомих електронних систем захисту. Це значить, що в момент приходу ЕМІ чутливе електронне обладнання одержить дуже велике перевантаження, протистояти якому воно не зможе.

Параметри ЕМІ залежать від потужності й висоти вибуху, а також відстані від епіцентру вибуху. При вибухах над атмосферою на висоті понад 100 км мегатонного діапазону створюються ЕМІ, які охоплюють своєю дією велику територію, багато тисяч квадратних кілометрів.

Магнітні й електричні поля ЕМІ характеризуються напруженістю поля. У динаміці імпульс ЕМІ – це швидко затухаючий коливний процес з кількома квазіпівперіодами.

Уражаюча дія ЕМІ в приземній області й на землі пов'язана з акумулюванням його енергії довгими металевими предметами, рамними і каркасними конструкціями, антенами, лініями електропередачі та зв'язку, в них виникають сильні наведені струми, які руйнують підключене електронне та інше чутливе устаткування. У районі дії ЕМІ безпосередній контакт людини зі струмопровідними предметами небезпечний.

ЕМІ уражає радіоелектронну і радіотехнічну апаратуру. В провідниках індуються високі напруги і струми, які можуть призвести до постійних або тимчасових пошкоджень ізоляції кабелів, відключення реле і переривників, пошкодження елементів зв'язку, магнітних запам'ятовуючих пристроїв у ЕОМ і системах передачі даних тощо. Найбільш уразливими елементами обладнання є напівпровідникові прилади – транзистори, діоди, кремневі випрямлячі, інтегруючі ланцюги, цифрові процесори, управляючі й

контрольні прилади. Чутливі до пошкодження ЕМІ транзистори звукової частоти, перемикаючі транзистори, інтегруючі ланцюги та ін.

Особливо чутливими до впливу ЕМІ є 6 основних груп об'єктів і систем:

1) системи передачі електроенергії: повітряні ЛЕП, кабельні лінії, різні види з'єднувальних ліній і повітряна електропроводка;

2) системи виробництва, перетворення і накопичення енергії: електростанції, генератори постійного і змінного струму, трансформатори, перетворювачі струмів і напруг, комутатори і розподільні пристрої, електричні батареї і акумулятори, паливні, сонячні й термоелементи;

3) системи регулювання і управління: електромеханічні й електронні датчики та інші елементи автоматики, комп'ютерні установки, мікропроцесори;

4) системи споживання електроенергії: електродвигуни і електромагнітні, нагрівальні, холодильні, вентиляційні, освітлювальні установки та кондиціонери;

5) системи електротяги: електроприводи, напівпровідникові та інші типи перетворювачів;

6) системи радіозв'язку, передачі, зберігання і накопичення інформації: антени, хвилеводи, коаксильні кабелі, електронні прилади, радіопередавачі, радіоприймачі, установки автономного електропостачання, змішувачі, телефонні апарати, телеграфні установки, заземлені кабелі й проводи, АТС.

Найбільш стійкі до ЕМІ вакуумні електронні прилади, які виходять із ладу при енергії 1 Дж. Величина енергії ЕМІ залежить від ширини періоду частот антенних систем.

Більшість систем зв'язку працюють у діапазоні частот від середніх до ультрависоких і будуть пошкодженими залежно від робочого періоду частот. Радіолокаційні системи менше пошкоджуються від ЕМІ, тому що вони працюють у періоді частот, де щільність енергії ЕМІ невелика. Іскріння, яке

виникає під впливом високого електричного поля ЕМІ, може спричинити спалахування парів бензину та інших палив у сховищах.

Якщо ядерний вибух стався поблизу лінії електропостачання, зв'язку великої довжини, то наведені в них напруги можуть поширюватися по проводах на багато кілометрів, пошкоджувати апаратуру й уражати людей, які знаходяться на безпечній відстані відносно інших уражаючих факторів ядерного вибуху.

Електромагнітні поля негативно впливають на організм людини, яка безпосередньо працює з джерелом випромінювання, а також на населення, яке мешкає поблизу джерел випромінювання. Встановлено, що переважна частина населення знаходиться в умовах підвищеної активності ЕМП. Можна вважати, що в діапазоні промислових частот (у тому числі 50 Гц) допустимо розглядати вплив на біологічний об'єкт електричної і магнітної складових поля роздільно (нарізно). В будь-якій точці ЕМП промислової частоти енергія магнітної складової поля, яка поглинається тілом людини, майже в 50 разів менша від енергії електричної складової цього поля, що поглинається тілом. Це дає змогу зробити висновок, що в діапазоні промислових частот дією магнітної складової поля на біологічний об'єкт можна знехтувати, а негативний вплив на організм обумовлений електричною складовою поля.

У результаті дії ЕМП на людину можливі гострі та хронічні форми порушення фізіологічних функцій організму. Ці порушення виникають в результаті дії електричної складової ЕМП на нервову систему, а також на структуру кори головного та спинного мозку, серцево-судинної системи.

У більшості випадків такі зміни в діяльності нервової та серцево-судинної системи мають зворотній характер, але в результаті тривалої дії вони накопичуються, підсилюються з плином часу, але, як правило, зменшуються та зникають при виключенні впливу та поліпшенні умов праці. Тривалий та інтенсивний вплив ЕМП призводить до стійких порушень та захворювань.

Отже, електромагнітне випромінювання як хвороботворний чинник слід розглядати на підставі клінічних та експериментальних матеріалів. Сумісну дію цих випромінювань широкого діапазону можна класифікувати як окрему радіохвильову хворобу. Тяжкість її наслідків знаходиться у прямій залежності від напруженості ЕМП, тривалості впливу, фізичних особливостей різних діапазонів частот, умов зовнішнього середовища, а також від функціонального стану організму, його стійкості до впливу різних чинників можливостей адаптації.

Поряд із радіохвильовою хворобою (як специфічним результатом дії ЕМП) зростає ризик виникнення загальних захворювань, захворювань органів дихання, травлення тощо. Це відбувається також і за дуже малої інтенсивності ЕМП, яка незначно перевищує гігієнічні нормативи. Ймовірно, що причиною тут є порушення нервово-психічної діяльності як головної у керуванні всіма функціями організму.

У результаті дії на організм людини електромагнітних випромінювань в діапазоні 30 кГц – 300 МГц спостерігається: загальна слабкість, підвищена втома, сонливість, порушення сну, головний біль та біль в ділянці серця. З'являється роздратованість, втрачається увага, сповільнюються рухомі реакції. Виникає ряд симптомів, які свідчать про порушення роботи окремих органів – шлунку, печінки, підшлункової залози. Погіршуються харчові та статеві рефлексії, діяльність серцево-судинної системи, фіксуються зміни показників білкового та вуглеводного обміну, змінюється склад крові, зафіксовані зміни на рівні клітин.

При систематичній дії ЕМП високої та надвисокої частоти на організм людини спостерігається підвищення кров'яного тиску, трофічні явища (випадіння волосся, ламкість нігтів). ЕМП викликають зміну поляризації молекул та атомів, які є складовою частиною клітин, в результаті чого виникає небезпечний нагрів. Надмірне тепло може нанести шкоду як окремим органам, так і всьому організму людини. Професійні захворювання виникають у працівників при тривалому та інтенсивному опроміненні.

Сучасний рівень знань про природу і властивості ЕМІ дає можливість розробити захист від нього і впровадити заходи захисту до яких входять схеми, стійкі до електромагнітної інтерференції, радіоелектронні елементи стійкі до ЕМІ, екранування окремих пристроїв або цілих електронних систем.

Отже, під час будь-якої роботи для людини мають бути створені всі умови безпечної для її здоров'я праці. Існує чимало чинників, які являють собою потенційні небезпеки, такі як ураження електричним струмом, механічне травмування, нервово-психічні навантаження, кістково-м'язові порушення, негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів, недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, підвищений рівень шуму, недостатній повітряобмін, шкідливі речовини у повітряному середовищі, наприклад запиленість, небезпеки, пов'язані із порушенням санітарно гігієнічних вимог, небезпеки психофізіологічного характеру, пожежна небезпека. Перекладацька діяльність безпосередньо пов'язана з використанням електротехніки та роботою в офісі. Найбільш поширеними небезпеками при такій роботі є кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, малорухливий спосіб життя може спричинити розвиток гіподинамії – порушення функцій організму (опорно-рухового апарату, кровообігу, дихання, травлення). Великого навантаження зазнають очі, може виникнути зоровий комп'ютерний синдром. Оскільки комп'ютер є електроприладом, під час його роботи виникає електричне поле, через що виникають розлади невротичного характеру (відчуття важкості, головні болі у скроневій і потиличній областях, погіршення пам'яті, підвищення втомлюваності, відчуття в'ялості, розбитість, роздратованість, болі в області серця, розлади сну, пригнічений настрій, апатія, своєрідна депресія з підвищеною чутливістю до яскравого світла, різних звуків і інших подразнювачів), що проявляються в кінці робочої зміни.

ВИСНОВКИ

Вивченню дискурсу присвячена велика кількість праць, автори яких тлумачать його в настільки різних наукових системах, що саме це поняття ризикує втратити свій термінологічний статус, а його витлумачення коливається кількісно та якісно майже у всіх системах координат. Виходячи з викладеного, при будь-якому підході до розгляду терміна «дискурс» йдеться про характер його взаємин з таким усталеним лінгвістичним поняттям, як «текст». Дискурс постає в роботі як складне комунікативне явище, що містить соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу продукування й сприйняття текстів.

При дослідженні тексту вчені найбільше уваги приділяють дослідженню його композиційної структури та лінгвостилістичних особливостей її складових. Саме тому важливу роль у сучасних лінгвістичних дослідженнях відіграють композиційно-мовленнєві форми – складні функціональні тексто-мовленнєві єдності, що структурують думку, впорядковують її розвиток і забезпечують її цілісність та завершеність. Основними композиційно-мовленнєвими формами, що належать до сфери авторського мовлення, є опис, розповідь / повідомлення і роздум, які, у свою чергу, поділяються на спадні конституенти. Найбільш привабливою для досліджень художньої комунікації є КМФ «опис» з такими її конститuantами, як портрет, інтер'єр, екстер'єр, пейзаж і ландшафт.

Основною метою розвідки стало з'ясування алгоритму вербальної репрезентації ландшафту в сучасному англomовному художньому дискурсі (на матеріалі роману англійської письменниці кінця XVIII – початку XIX ст. Е. Бронте), що спряжено з визначення як її стилю, так і на виявлення граматичної своєрідності використовуваних нею КМФ «ландшафт», які відбиваються на рівні морфології та синтаксису та які включені до категорії більш високого рівня репрезентації – категорії предикативності.

Морфологічна своєрідність КМФ «ландшафт», реалізуючись у межах категорії предикативності, найбільш повно проявляється в своєрідності темпоральної та модальної сіток.

Модальна сітка має певну специфіку свого використання у КМФ «ландшафт». Головними її маркерами є засоби суб'єктивної модальності, а найуживанішими – модальні дієслова *can, could, would, may, might*. Крім цього, використовуються дієслова із модальним значенням, модальні частки, вставні слова тощо. Модальна сітка покликана допомогти читачеві зорієнтуватися у географічному просторі описуваних подій, одночасно спостерігаючи його зі сторони і з середини сюжету.

Своєрідність побудованої темпоральної сітки полягає у тому, що в ній домінують КМФ «ландшафт» змішаного типу, що вказує на нерівномірність і багатовимірність художнього часу. Преферетною часовою формою у сітці є група форм минулого часу (57%), яка налічує 150 випадків, так як більшість подій вже відбулася на момент мовлення. Друга за частотністю група часових форм теперішнього налічує 48 випадків (18%). Ці часові форми переважно вживаються у КМФ «ландшафт», які оформлені діалогами, складними реченнями із прямою і непрямою мовою. Група форм перфектного часу, яка налічує 39 (15%), вживається у КМФ «ландшафт», які складаються з періодів, складних реченнєвих конструкцій з прямою/непрямою мовою. Найменш частотною є група часових форм майбутнього часу – 27 (10%). Така специфіка пояснюється тим, що вони вживаються виключно у реченнях з прямою мовою, діалогах персонажів. Загалом, загальний темпоральний візерунок побудованої темпоральної сітки не збігається з реальними часовими параметрами.

Синтаксичне аранжування КМФ «ландшафт» здійснюється за допомогою різних видів простих і складних реченнєвих побудов, які по-різному відтворюють закодовану ландшафтно-релевантну інформацію.

Специфіка використання простого речення у КМФ «ландшафт» полягає у тому, що прості речення та ускладнені прості речення становлять тільки

20% від всього масиву тексту, проте виконують ряд важливих функцій – зачину, зміни теми тощо. Більшість простих речень описують погодні умови, час доби, пори року. Хоча вони містять мінімальну ландшафтно-релевантну інформацію, вона допомагає читачам швидко зорієнтуватися у загальному часовому і географічному просторі. Через це в них вживається мінімальна кількість слів-маркерів. Деякі ускладнюються однорідними означеннями і обставинами.

Складнореченнєве аранжування КМФ «ландшафт» характеризується переважанням у ньому гіпотактичних конструкцій при дещо меншій задіяності паратактичних з полісиндетичним і асиндетичним зв'язком. Найпродуктивнішими типами серед перших є СПР часу і місця, що є обов'язковим для поняття «ландшафт». Крім того, КМФ часто оформлюються складними реченнями із прямою і непрямою мовою, оскільки вони є частиною спогадів і входять до складу монологів, діалогів, полілогів. Ще одним продуктивним для КМФ «ландшафт» різновидом складної синтаксичної конструкції є період, доля яких складає 15%.

Риси епохи в романі на синтаксичному рівні знаходять свій прояв у витонченості та довжині фраз, складності реченнєвих конструкцій, а модальна й темпоральна сітки допомагають краще уявити географічний простір, в якому розгортаються події.

Перспектива подальших досліджень: Представлені результати досліджень можна використати для дослідження концепту «ландшафт» в англомовному художньому дискурсі.

У роботі, також, було розглянуто основи безпеки у надзвичайних ситуаціях, з акцентом на ті, які безпосередньо пов'язані з перекладацькою діяльністю. А саме небезпеки, що пов'язані з малорухливим способом життя (кістково-м'язові порушення, гіподинамія), та ті, що спричиняє негативний вплив комп'ютера (виникнення електричного поля, зоровий комп'ютерний синдром і т.д.).

SUMMARY

The graduate thesis is devoted to the analysis of the compositional speech form «landscape» verbal representation algorithm in the modern English artistic discourse. The features of its grammatical arrangement, modal and temporal grids, and preferentially used syntactic constructions are described.

There are many research articles devoted to studying of the such concepts as «discourse» and «text». The term discourse has many different interpretations. The discourse is presented as a difficult communicative phenomenon that includes a social context, information on the communication participants, development process knowledge and texts perception. Scientists pay most of all attention to researching of text composite structure and linguostylistic features of its components in the studying of the concept text. That is why the composition-speech forms – difficult functional text and speech unities that structure thoughts order, their development and provide them integrity and completeness. The basic composition-speech forms which belong to the sphere of author's broadcasting is the description, the narration / message and reflection which, in turn, are divided into constituents. The art communication of CSF «description», with such its constituents as a portrait, an interior, an exterior, a landscape and a scenery, is the most attractive to researches.

The analysis of the landscape verbal representation algorithm in the modern English artistic discourse (as exemplified in English novelist's Emily Brontë novel «Wuthering Heights») is an important goal of the graduate thesis. It is related to the definition of her style, and to the identification grammatical originalities of CSF «landscape» used there, it operates on the morphology and syntax level and is included in categories of higher representation level – the predicativity categories.

Morphological originality of the CSF «landscape», being implemented within category of predicativity, is more complete shown in an originality of temporal and modal grids. The modal grid has certain specifics of the use in CSF

«landscape». Its main markers are means of a subjective modality, the most used are modal verbs can, could, would, may, might.

Besides, verbs with modal meaning, modal particles, parenthesis and so forth are used. The modal grid is designed to help the reader to orient in geographical space of the described events, at the same time observing it from the party and from within a plot. The originality of the temporal grid is that in it CSF «landscape» of the mixed type dominate that indicates unevenness and multidimensionality of art time. The group of forms of past tense (57%) which contains 150 cases as the majority of events already took place at the time of the speech is the preferred temporary form in a grid. The second is group of temporary forms of the present tense, it contains 48 cases (18%).

These temporary forms are mainly used in CSF «landscape» that are represent by dialogues, compound sentences with the direct and indirect speech. The group of forms of perfect tense that contains 39 (15%), is used in CSF "landscape", consists of the periods, difficult sentence constructions with the direct / indirect speech. The least frequency is the group of temporary forms of future tense that consists of 27 (10%). Such specifics are explained by the fact that they are used only in offers with the direct speech, character dialogues. So, the general temporal pattern of the constructed temporal grid does not coincide with actual temporary parameters.

Syntactic arrangements of CSF «landscape» it is carried out by means of different types of simple and difficult sentence constructions that differently reproduce the coded landscape-relevant information.

The use specifics of a simple sentence in CSF «landscape» are that the simple sentences and the complicated simple sentences make only 20% of all array of the text, however they carry out a number of important functions – a beginning, change of a subject and so forth. The majority of simple sentences describe weather conditions, time of day, season. Though they contain minimum landscape-relevant information, it helps readers quickly orient in generally temporary and

geographical space. Through it they use the minimum quantity of words markers. Some become complicated homogeneous attributes and circumstances.

Compound sentence arrangement of CSF «landscape» it is characterized by prevalence in it hypotactic constructions at a little smaller the communication involved paratactic with polysyndetic and asyndetic. The most productive types among the first is complex sentence of time and the place, is obligatory for the concept «landscape». Besides, CSF are often made out by compound sentences with the direct and indirect speech as they are a part of memories and are a part of monologues, dialogues, polylogues. One more productive for CSF «landscape» a kind of a difficult syntactic constructions are the periods (15%).

Lines of an era in the novel at the syntactic level find the expression in the phrase refinement and length, complexity of the sentences construction, and modal and temporal grids help to present better geographical space in which events are developed. Prospect of further researches: It is possible to use results of the graduate thesis for a «landscape» concept studying in the English artistic discourse.

ENGLISH-LANGUAGE ARTISTIC DISCOURSE, COMMUNICATIVE LINGUISTICS, TEXT, LANDSCAPE, MODAL GRID, TEMPORAL GRID, SYNTACTIC CONSTRUCTIONS.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адмони В. Г. Система форм речевого высказывания. СПб. : Наука, 1994. 151 с.
2. Александрова О. В., Комова Т. А. Современный английский язык. Морфология и синтаксис. Modern English grammar. М. : АCADEMIA, 2007. 224 с.
3. Андреева В. А. Литературный навратив: дискурс и текст : монография. СПб. : Норма, 2006. 182 с.
4. Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : матеріали до семінарських занять. Кривий Ріг : КДПУ, 2005. 36 с.
5. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. М. : Флинта, Наука, 2002. 384 с.
6. Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста : учебник, практикум. М. : Флинта: Наука, 2005. 496 с.
7. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты, статьи, эссе. М. : Изд-во МГУ, 1987. 422 с.
8. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка. М. : Высшая школа, 1966. 250 с.
9. Барчук В. М. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект : електрон. версія журн. 2011. № 6. С. 64–76. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/MoZn_2011_6_7.pdf (дата звернення: 12.10.2018).
10. Бессмертная Н. В. Речевая форма «Динамическое описание» и её лингвостилистическая характеристика : автореф. дисс. канд. филол. наук : [германские языки] 10. 02. 04 «Филология» / КГПИИЯ. К., 1972. 24 с.
11. Бондарко А. В. Модальность. Вступительные замечания. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Л. : Наука, 1990. 210 с.

12. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : учебник. 3-е изд., перераб, и доп. М. : Прогресс-Традиция, ИНФРА-М, 2004. 416 с.
13. Брандес М. П., Провоторов В. И. Предпереводческий анализ текста : для институтов и факультетов иностранных языков : учеб. пособие. М. : НВИ-Тезаурус, 2001. 224 с.
14. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. М. : Высшая школа, 1990. 272 с.
15. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2013. С. 28–32.
16. Ворожбитова А. А. Теория текста: Антропоцентрическое направление. М. : ФЛИНТА, 2005. 132 с.
17. Всеволодова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент фундаментальной прикладной (педагогической) модели языка. М. : URSS, 2017. 656 с.
18. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : КомКнига, 2006. 144 с.
19. Гиро П. Основные проблемы и направления в современной стилистике. Текст // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвостилистика. М. : Прогресс, 1980. № 9. С. 30–68.
20. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / пер. с нем. Г. В. Рамишвили. М. : Прогресс, 1984. 400 с.
21. Давидова О. П. Модальність тексту та засоби її вираження // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія» : електрон. версія журн. 2014. № 44. С. 76–80. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n44/25.pdf> (дата звернення: 17.02.18).
22. Дымарский М. Я. Текст – дискурс – художественный текст // Текст как объект многоаспектного исследования. Ставрополь, 1998. № 3. С. 32–66.

23. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук // Мовознавство. К., 2004. № 5-6. С. 23–35.
24. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
25. Зайцева Е. И., Макарова М. Г. Разновидности художественной речи в произведениях английских писателей // Исследования молодых ученых. Волгоград, 2008. № 7. С. 29–35.
26. Зиндер Л. Р. Лингвистика текста и філологія // Тезисы докладов конференции «Просодия текста». М. : МГПИЯ, 1982. С. 19–22.
27. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. М. : Высшая школа, 1981. 285 с.
28. Карасик В. И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. Волгоград : Перемена, 2000. С. 5–20.
29. Кожина М. Н. Дискурсивный анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций // СПбГУЭФ. СПб, 2004. С. 9–33.
30. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция языка и структура текста. М. : Наука, 1984. 175 с.
31. Косенко О. П. Коментабельні конструкції в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : [германські мови] 10.02.04 «Філологія» / Донецький національний університет. Донецьк, 2007. 21 с.
32. Косериу Э. Современное положение в лингвистике // Известия АН СССР. М., 1977. С. 514–526.
33. Костомаров В. Г., Бурвикова Н. Д. Прецедентный текст как редуцированный дискурс // Язык как творчество. К 70-летию В. П. Григорьева: Сб. научн. тр. ИРЯ РАН. М., 1996. С. 7–12.
34. Криворучко Т. М. Сучасний стан дослідження англійського речення // Проблеми викладання іноземних мов у немовному вищому

навчальному закладі. Житомир : ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. С. 171–174.

35. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX в. Язык и наука XX в. М. : СпортАкадемПресс, 1995. 238 с.

36. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.». М. : Просвещение, 1988. 192 с.

37. Лингвистический энциклопедический словарь / Ярцева В. Н. М. : Советская энциклопедия, 2002. 709 с.

38. Литературная энциклопедия : Словарь литературных терминов / Локс К. М. : Изд-во Л. Д. Френкель, 1925. 1198 с.

39. Матковська Г. О. Лінгвостилістичні особливості композиційно-мовленнєвих форм тексту // Наукові записки НУ «Острозька академія». Острог, 2013. С. 178–181.

40. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові. Одеса : Друкарський дім, 2009. 384 с.

41. Мукатаєва Я. В. Композиційно-мовленнєві форми німецького прозового шванку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : [германські мови] 10.02.04 «Філологія» / ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Х., 2008. 20 с.

42. Ноздріна Л. А. Поэтика грамматических категорий : курс лекций по интеграции художественного текста. М. : ТЕЗАУРУС, 2004. 212 с.

43. Олімська А. К. Композиційно-мовленнєві форми у синтаксичному просторі поетичної драми Т. С. Еліота «Суїні-антагоніст» // Науковий вісник ДДПУ ім. І.Франка. Сер. Філологія. Дрогобич, 2015. № 4. С. 126–132.

44. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса. Волгоград : Перемена–Политехник, 2004. 600 с.

45. Поліщук Н. П. Специфіка лінгвістичного піходу до тексту як одиниці комунікації // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Мова,

освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ : Філологія. Педагогіка. Психологія. К., 2007. № 15 С. 68–71.

46. Правикова Л. В. Современная теория дискурса: когнитивно-фреймовый и аргументативный подходы. Пятигорск : ПГЛУ, 2004. 300 с.

47. Приходько А. М., Лисак Ю. В. Композиційно-мовленнєві форми в лінгвістиці тексту // Тиждень науки: щоріч. наук.-практ. конф, 16-20 квітня 2018р. : тези доп. / Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ., 2018. С. 1582–1583. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). Назва з тит. екрана.

48. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

49. Руберт И. Б. Текст и дискурс: к определению понятий // Проблемы экономического дискурса. СПб., 2001. С. 23–37.

50. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

51. Серио П. Анализ дискурса во Французской школе. М. : Академический Проект, 2001. 702 с.

52. Серио П. О языке власти: критический анализ. Философия языка: в границах и вне границ // Философия языка: в границах и вне границ. Харьков, 1999. С. 83–100.

53. Смущинська І. В. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : [германські мови] 10.02.05 «Філологія» / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2003. 39 с.

54. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта) // Известия АН СССР. М., 1981. № 4. С. 325–332.

55. Стрельчук В. І. Полі-класифікації складносурядного речення в сучасній англійській мові // Мова : електрон. версія журн. 2013. № 19. С. 150–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2013_19_38 (дата звернення: 08.07.2018).

56. Фуко М. Археологія знання. К. : Основа, 2003. 326 с.
57. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс. Першоджерела комунікативної філософії. К. : Либідь, 1996. 176 с.
58. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований. Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2001. 155 с.
59. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Л. : Учпедгиз, 1991. 484 с.
60. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Л. : Наука, 1974. 432 с.
61. Bloor M., Bloor T. The Practice of Critical Discourse Analysis: An Introduction. N.Y. : Routledge, 2013. 207 p.
62. Cook G. The Discourse of Advertising. L. : Routledge, 1992. 250 p.
63. Eco U. Semiotik. Entwurf einer Theorie der Zeichen. München : Fink, 1987. 439 S.
64. Fleischer M. Diskurs – Interdiskurs – Kultur. Systemtheoretische Betrachtungsweise (Hypothesen). Sprache, Kultur, Identität: Selbst- und Fremdwahrnehmungen in Ost- und Westeuropa. Frankfurt/M. : Peter Lang, 1993. 457 S.
65. Foucault M. Die Ordnung des Discourses. Frankfurt/M. : Suhrkamp, 1998. 198 S.
66. Geeraerts D., Verschueren J., Östman J.-O., Blommaert J. Cognitive Linguistics. Handbook of Pragmatics. Amsterdam : Benjamins, 1995. 658 p.
67. Kuße H. Diskurs und Metadiskurs als linguistische Objekte. Theoretische Anmerkungen zu den Begriffen // Массовая культура на рубеже XX-XXI веков: Человек и его дискурс. М., 2003. С. 66–80.
68. Parret H. Discussing language. Hague : Mouton Publishers, 1974. 173 p.
69. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. М. : Высш.школа, 1975. 269 с.

70. Stubbs M. Discours Analysis: The Soziolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford : Blackwell, 1983. 272 p.

71. Todorov T. The Place of Style in the Structure of the Text. L.-N.Y. : Oxford University Press, 1971. 427 с.

ДЖЕРЕЛА ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

72. Brontë E. Wuthering Heights. NY. : Simon & Schuster, 2014. 423 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Копія тез доповіді Лисак Ю.В. на науковій конференції «Тиждень науки-2018»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТИЖДЕНЬ НАУКИ

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

16–20 квітня 2018 року

Електронне видання комбінованого
використовування на DVD-ROM

м. Запоріжжя

УДК 001
ТЗ9

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Запорізького національного технічного університету
(Протокол №10 від 29.05.2018 р.)*

Упорядник Висоцька Н. І.

Редакційна колегія:

Наумик В. В., д-р техн. наук, професор (відпов. ред.)

Зайцева В. М., канд. пед. наук, професор

Івченко Л. Й., д-р техн. наук, професор

Луньов В. В., д-р техн. наук, професор

Піза Д. М., д-р техн. наук, професор

Прушківський В. Г., д-р екон. наук, професор

Сажнев В. М., канд. техн. наук, доцент

Висоцька Н. І., начальник патентно-інформаційного відділу

Тези доповідей друкуються методом прямого відтворення тексту, представленого авторами, які несуть відповідальність за його форму і зміст.

ТЗ9 Тижень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 16–20 квітня 2018 р. [Електронний ресурс] / Редкол : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-196-2.

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, які проводяться у Запорізькому національному технічному університеті. Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

ISBN 978-617-529-196-2.

© Запорізький національний
технічний університет (ЗНТУ), 2018

<i>Приходько А. М., Алімпієва О. І.</i> Етноспецифічні та лінгвокультурні виміри англomовної Паремії	1580
<i>Приходько А. М., Лисак Ю. В.</i> Композиційно-мовленнєві форми в лінгвістиці тексту	1582
<i>Волошук В. І., Головань О. О.</i> Семантичні особливості віршів Р. М. Рільке та відтворення їх в українських перекладах	1584
<i>Костенко Г.М., Іваніків Л.І.</i> Алофронія як лінгвістична категорія протиріччя	1586
<i>Костенко Г. М., Дієв Ю. В.</i> Концепт кінотексту: лінгвокультурний та перекладацький аспекти	1588
<i>Підгорна А. Б., Кононенко Д. І.</i> Специфіка авторської концептосфери роману Дж. орвелла «1984»	1589
<i>Леценко Г. А., Елькінсон С. Є.</i> Передача вертикального контексту при перекладі англomовної казки	1592
<i>Четвертак Є. О., Сухов І. О.</i> Інституційні характеристики англomовного політичного дискурсу США	1593
<i>Тарасенко К. В., Афанасенко К. С.</i> Лексичні особливості наукового тексту літературознавчої тематики	1594
<i>Хавкіна О. М., Бондаренко Я. І.</i> Стратегія доместикації при перекладі англomовного кінотексту українською мовою	1596
<i>Кузнецова І. В., Приходько Є. С.</i> Метафори-неологізми як відображення мовної картини світу у тестах англomовної преси	1598
<i>Кузнецова І. В., Голованевська К. П.</i> Особливості перекладу англomовних фразеологізмів на позначення кольору (колоронімів)	1601
<i>Кузнецова М. О., Ходус А. М.</i> Love як лінгвокультурний емоційний концепт	1603
<i>Кузнецова М. О., Багнюк С. Ю.</i> Комікс як полімодальний текст	1605
<i>Кузнецова М. О., Шибєко А. П.</i> Навмисне нехтування правилами орфографії в соціальних мережах: спунеризми та еративи	1607
<i>Кузнецова М. О., Торубалко Є. В.</i> Лінгвопрагматичні особливості аранжування англomовного рекламного дискурсу у галузі звукової інженерії	1609
<i>Куц Е. О., Волков В. Ю.</i> Поняття фразеологізму в сучасній лінгвістиці	1610

КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВІ ФОРМИ В ЛІНГВІСТИЦІ ТЕКСТУ

У лінгвістичній теорії поняття "текст", "дискурс" і композиційно-мовленнєві форми (КМФ) відіграють важливу роль, оскільки виступають своєрідною ланкою у науковій системі сучасного текстознавства.

Текст є об'єктом міждисциплінарних досліджень. Він не лише пов'язаний з філологічними науками (стилістика, риторика, літературознавство, інформаційні технології), але є продуктом інтеграції різних наук – таких, як психолінгвістика, когнітивна й комунікативна лінгвістика, функціональна лінгвістика. Особливої лінгвістика тексту актуальності набула у зв'язку з наукою про мовлення, спілкування (комунікація), мовленнєвою діяльністю, культурою мовлення тощо. Кожен із цих напрямів розглядає текст у певному ракурсі, спирається на власний методологічний апарат. Проте лише сукупність результатів їхніх досліджень дає змогу досягнути масштабності цієї категорії.

Оскільки ж лінгвістика тексту ще знаходиться у процесі свого розвитку, багато категорій тексту ще не набули достатньо чіткого визначення, хоча без них не можна уявити сам текст в його основних типологічних рисах. До тексту як продукту мисленнєво-мовленнєвої діяльності *homo loquens* ставляться певні вимоги – такі, як зовнішня зв'язність, внутрішня побудова, можливість своєчасного сприйняття, забезпечення необхідних умов комунікації. Текст є основою комунікації, він може бути представлений як в усній, так і в письмовій формі, може бути як зафіксованим на письмі, так і спонтанним усним мовленням. Текст виступає основною комунікативною одиницею, продуктом мовленнєвої творчої діяльності людини, що уможливорює спілкування і взаєморозуміння між людьми.

При дослідженні тексту найбільше уваги приділяється вивченню його композиції та мовного аранжування. М.П. Брандес розглядає структуру

художнього тексту як динамічну систему, утворювану за допомогою одиниць ментального формалізованого мовлення: композиційно-мовленнєвих форм (опис, розповідь, роздум), тональності (висока, нейтральна, знижена), архітектоніко-мовленнєвих форм (монолог, діалог, полілог, конструкції із прямою і непрямою мовою, невласне-пряма мова). Всі вони являють собою складні інтратекстові єдності (вкраплення) певної наративної спрямованості.

М.П. Брандес вважає композиційно-мовленнєву форму (КМФ) складною функціональною текстово-мовленнєвою єдністю, що структурує думку, впорядковує її розвиток і забезпечує їй цілісність і завершеність. Цілісність і стійкість КМФ передбачають певну замкненість, оскільки кожен їхній вид має відповідний знаковий зміст і визначений структурний тип. Вони є модальними єдностями, оскільки всі речення, що складають ту чи іншу КМФ, об'єднані точкою зору наратора. М.П. Брандес Також виділяє такі внутрішньотекстові зв'язки, які визначають особливості КМФ: просторовий (співположення), часовий (послідовність) і причинний (каузальність).

КМФ можна розглядати не лише з точки зору авторського мовлення, а й з точки зору мовлення персонажу. Такий тип мовлення є головним конструктивним компонентом образу персонажа. Вибір форми вербального втілення дійових осіб зумовлений, з одного боку, творчим задумом автора, а з іншого. – індивідуальністю та характером самого персонажу. Мовлення персонажу може передаватися за допомогою таких форм, як монолог, діалог, полілог, реченнями з прямою або непрямою мовою.

КМФ відіграють значну роль при аналізі тексту, адже вони представляють собою певну групу речень, пов'язаних між собою за змістом, формою та функцією, а також втілюють спільну інтенцію – передають розвиток подій або виражають певну думку, яку автор хоче донести до реципієнта. Іншими словами, КМФ є складним синтаксичним цілим, надфразною єдністю. За допомогою КМФ утворюється загальна картина

тексту або твору. Тест набуває своєрідної насиченості, якщо в ньому вдало поєднані різні типи КМФ.